

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

Disertační práce

***Lingvistická etnobotanika: Multidisciplinární přístupy k výzkumu čínských
rostlinovědných znalostních komplexů***

***Linguistic Ethnobotany: Multidisciplinary approaches to the study of the
Chinese plant-studying knowledge complexes***

(Autoreferát k disertační práci)

OLOMOUC 2023 Mgr. Kateřina Šamajová

vedoucí disertační práce: František Kratochvíl, MA, PhD

Anotace

Jméno a příjmení autora: Mgr. Kateřina Šamajová

Název katedry: Katedra asijských studií

Název fakulty: Filozofická fakulta

Název disertační práce: *Lingvistická etnobotanika: Multidisciplinární výzkum čínské rostlinopisné tradice*

Školitel disertační práce: František Kratochvíl, MA, PhD

Počet znaků: 410 674

Počet stran: 196

Počet zdrojů a literatury: 221

Klíčová slova: etnobotanika, botanika, Čína, *Brassica*, multidisciplinární výzkum, food studies, digital humanities, ideologie, rostliny, historie vědy

Anotace:

Tento výzkum si klade za cíl najít průnik mezi vědami, které se historicky zabývaly, a i nadále zbývají kulturními rostlinami. Důležitost rostlinám byla přikládána již ve starověkém světě, a to na obou extrémech eurasijského kulturního kontinua. Počátek zájmu o studium rostliny můžeme sledovat již od počátku písemnictví. Z tohoto období pochází první díla kompilující rozsáhlé znalosti o rostlinách, jako příklad jmenujme antické římsko-řecké klasiky jako je Theophrastos, Plinius, či Pedanius Discorides. Práce si proto klade za cíl shrnout a klasifikovat dosavadní studium rostlin, od raného vývoje, až po moderní pojetí a obě tradice (čínskou a evropskou) komparovat s ohledem na jejich kulturně-filosoficko-jazyková specifika. Zvláštní pozornost bude věnována unikátnímu žánru čínské rostlinopisné tradice, tzv. hladomorové literatuře, která nemá obdoby. Tato práce se snaží na téma rostlin pohlížet z různých perspektiv, především z pohledu historie životního prostředí, kterou považujeme za hybatele dějin.

OBSAH

1	Cíle práce	4
1.1	Vymezení záběru výzkumu	5
2	Metodologie výzkumu	7
2.1	Výzkumné otázky a teze výzkumu	9
2.2	Teoretická východiska výzkumu	11
2.2.1	Etnobotanika jako koncept	11
2.2.2	Vývoj botaniky v Evropě a jeho čínská obdoba.....	11
2.2.3	Počátky zkoumání rostlin v Číně	13
2.2.4	Zhodnocení vývoje čínského rostlinopisu.....	16
3	Fundamentální čínský rostlinopis.....	17
3.1	Filozoficko-náboženské koncepty v čínském rostlinopisu.....	17
3.2	Klasifikace žánrů rostlinopisných děl.....	18
4	Analýza eskulentního diskurzu	22
4.1	Eskulentní hnutí a role ideologie	22
4.1.1	Zdroje a příklady ideologie v textu	24
4.1.2	Specifické legitimační faktory v čínském literárním kontextu	26
4.1.3	Komparace Jiuhuang Bencao a Huangzheng Yaolan z pohledu pragmatismu a ideologie.....	27
4.1.4	Yu Ruweiovy pokusy o pragmatický přístup k hladomorové intervenci	29
4.2	Pohlédnutí se za historií hladomorové literatury v Číně	30
5	Závěrečná diskuze.....	32
6	Resumé.....	38
7	Bibliografie	39
7.1	Primární zdroje	42
8	Publikační a odborná činnost autorky.....	43
8.1	Konferenční příspěvky	43
8.2	Publikační činnost.....	44
8.3	Projekty a výzkumné aktivity	44
8.4	Odborná pedagogická činnost	45
8.5	Školitelská a opoňenská činnost.....	45

SEZNAM TABULEK

Tabulka 4: Navrhovaná revize kategorizace hladomorného žánru.....	9
Tabulka 7: Distribuce encyklopedického žánru v čase	19
Tabulka 8: Distribuce bencao žánru v čase	20
Tabulka 9: Distribuce agrikulturního žánru v čase.....	21
Tabulka 10: Distribuce hladomorného žánru v čase	21
Tabulka 15: Souhrnná kategorizace čínského rostlinopisu s ohledem na formu i obsah	36

1 CÍLE PRÁCE¹

Cílem této disertační práce je především pochopení a zprostředkování specifického a místní odborné veřejnosti málo známého diskursu, kterým bezpochyby tradiční čínský rostlinopis je. Toto téma s sebou přináší několik metodologických úskalí, který se budeme podrobněji věnovat v textu, avšak jako primárním motivem, který se bude periodicky objevovat v textu práce, je **důležitost názvů**, ať se jedná o pojmenování a aplikace daného pojmenování u vědních disciplín, literárních děl, rostlin, či hledání ekvivalentů pro tyto kulturně specifické pojmy a vliv dalších kulturně podmíněných faktorů, které ovlivňují chápání, ale i vnímání znalostně-vědních komplexů a literárně-historických tradic, v tomto případě tedy znalostech o rostlinách.

Pokud začneme náš diskurs již v samém prvopočátku, tj. v názvu, zjistíme, že ten samotný (lingvistická etnobotanika) by mohl sloužit jako iniciátor diskuse o vhodnosti jeho užití. Etnobotanika se zdá být problematickým pojmem, jak se přesvědčíme v kapitole 2.2.1. S touto skutečností se rovněž mohou pojít nevědecké asociace, které u znalostí o rostlinách, a tím více u neevropských znalostech o rostlinách, mohou v myslích čtenářů existovat. Leitmotivem tohoto textu se tedy stává nikoliv pouze pouhá sumarizace historických událostí a významných osobností, ale jejich kritická interpretace, s důrazem na odkrývání motivace za mýty, polopravdami a sklony vše neznámé vnímat ezotericky, magicky, či eurocentricky. Takový přístup bychom mohli nazvat „**odkrývání ideologické clony**“. Právě motiv ideologie bude silným tématem závěrečné části této práce.

Z metodologického hlediska je tato práce rovněž snahou o **multidisciplinární výzkum**, jehož hlavní tezí je, že rostliny, potraviny, produkty z nich a znalostní komplexy o nich, a to především z pohledu odlišných kultur, jsou specifickým druhem **materiálních artefaktů** a měly by být vnímány a zkoumány nikoliv pouze obory přírodních věd, ale i humanitními. Pro užší zaměření si autorka výzkumu vybrala zkoumání čínské rostlinopisné tradice v době vlády čínských císařských dynastií. Zvláštní pozornost byla věnována způsobu, s jakým bylo se znalostmi o rostlinách nakládáno, jak byly tyto znalosti kodifikovány, jaká byla jejich kulturně-společenská, či i historická relevance, a zdali lze pomocí poměrně marginálního typu čínské písemné tradice vyvodit širší historické souvislosti, či skrze optiku produkce rostlinopisných děl mapovat historii. Táto práce rovněž slouží jako pokračování a rozšíření autorčina výzkumu, a jakožto další díl do výzkumné série děl zkoumajících kontakty mezi společnostmi tzv. **eurasijského kulturního kontinua**. Kulturní kontinuum zde chápeme jako poměrně nový koncept a přístup, který Evropu a Asii nevnímá jako dva odlišné kontinenty, ale nakládá s nimi

¹ Část této kapitoly vychází z Šamajová 2023.

jako se dvěma extrémy jediného kontinuálního geografického celku, přičemž právě Čína a Evropa slouží jako jeho dva extrémní body. Mezi těmito celky probíhala intenzivní kulturní výměna, a právě výměna plodin, typicky prostřednictvím Hedvábné stezky, představuje pomyslnou spojnici, která oba tyto zmíněné extrémy často spojuje, a to především v jejich severní části. Z eurasijského pohledu totiž můžeme celou Evropu vnímat jako severní, stejně tak sever pevninské Číny.

1.1 Vymezení záběru výzkumu

Dizertační výzkum se zabývá rolí kulturních rostlin v subsistenčních vzorech společnosti a zároveň se snaží zjistit, zdali je možné kvantifikovat jejich význam pro danou kulturu. V práci jsou rostliny analyzovány z hlediska jejich začlenění do intelektuální tradice obou zkoumaných oblastí Eurasie (Čína a Evropa) především pak způsoby konceptualizace a rysy kanonických souborů znalostí, a to s důrazem na odlišnosti, ale také společné rysy rostlinopisných tradic na obou koncích Eurasie.

V rámci tohoto výzkumu je důležité poznamenat, že rostliny vnímáme jako důležitý objekt studia humanitních věd, kdy jsme si vědomi jejich společenské roviny a neakceptujeme pouze tradiční rozdělení zkoumání organického světa vědami přírodními. **Rostliny vnímáme jako součást kultury a společnosti**, kdy tyto s člověkem tvoří neodmyslitelné vztahy (Albuquerque 2017, 275, Vogel 2010, 345). Mimo jejich subsistenční význam (který je přirozeně nejdůležitější, protože rozhoduje o (ne)přežití lidského druhu) rovněž vnímáme jejich kulturně-společenský význam, kdy rostliny, soubor znalostí o nich, a především pak produkty z nich, se stávají materiálními artefakty *par excellence*. Tato úvaha nás vede k položení si otázky, *co jsou to kulturní rostliny a jak kulturnost měřit* (je-li to možné)? Možnou odpověď na tuto otázku nám má potenciál nabídnout právě studium čínské rostlinopisné tradice, která do značně pokročilého období nebyla zkonfrontována, a tedy ovlivněna evropskou botanickou tradicí, a zároveň představuje sofistikovaný zdroj nezápadního vědění. Právě vhodné terminologii, kterou lze aplikovat na čínskou tradici, se budeme ve výzkumu rovněž věnovat. Čínská rostlinopisná tradice totiž vykazuje prvky inherentního multidisciplinárního přístupu, který rostliny nekategorizuje striktně pouze jako zájem přírodních věd, ale má tendenci je zkoumat především z různých úhlů pohledu. Tento přístup má však i svá úskalí, a proto je i sekundárním cílem této práce tato úskalí objektivně jmenovat a zasadit tato objektivně do kontextu eurocentrického, tak i čínského.

Práce z vlastní povahy zkoumaného tématu kombinuje přístupy na pomezí disciplín, a to především principy **(etno)botaniky**, s přesahem do **digital humanities**, či spíše **kritické analýzy textu a kulturní lingvistiky**, dotýká se však i motivů z **kulturní antropologie**. Celý

rámec je pak vymezen směrem studia historie, tzv. **historií všedních věcí**², do kterých jistě spadají i tzv. **food studies**, či **antropologie jídla**. Příznačným popisem tohoto přístupu ke zkoumání dějin je anotace díla *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století* (Jiránek et al. 2009)³. Z popisu nakladatele se dozvídáme zásadní a velmi výstižný popis záběru vlastní práce, která se pohybuje na pomezí námi výše vyjmenovaných věd, kdy tento přístup „...opouští pole velkých, politických dějin a sleduje „mikrohistorii“ vrstev společnosti, jednotlivců a každodenního běhu jejich života.“ (Knihkupectví Karolinum b.r.). Tento koncept „**malých dějin**“⁴, nebo výše zmíněných „**mikrodějin**“ můžeme považovat za jedno z primárních teoretických zařazení této práce.

Definice a vnímání vědní disciplíny zabývající se etnickými znalostními komplexy o rostlinách, tj. **etnobotaniky**, bude v kontextu zkoumání čínského rostlinopisu však nejzásadnější. Díky společnému motivu interdisciplinarity se okrajově dotýká i tematiky ekologie a synergie životního prostředí s člověkem a její vliv na dějiny. Tento vliv na vývoj společnosti a dějin je zkoumán pomocí měření důležitosti určitých rostlin v době krize, např. při nedostatku potravy, či při dozvucích přírodních katastrof. Výzkum se snaží vymezit principy rostlinopisné historie v Číně, definovat její rysy v kontrastu s eurocentrickým vnímáním botaniky a definovat tak, jak rostlinopisný kánon zapadá do kontextu čínské psané tradice. Výzkum vychází z předběžného poznatku, že nejpłodnější kategorií, ve které dochází ke změnám v rostlinném kánonu, jsou tzv. hladomorné manuály, které vznikají již v 6. století n. l., oproti tomu, co tvrdí normativní literatura (Needham, Lu a Huang 1986, 328). V tomto kontextu naší exkurze čínskou rostlinopisnou tradicí a korelací okolností jejího vzniku, se nabízí možnost vnímat **krizi jako určitý spouštěč změny**. Jak změna probíhá a jak se projevuje, je však předmětem této současné studie, která má za cíl poukázat na kulturně podmíněné reakce čínské byrokratické správy a osobitý způsob nakládání s událostmi a přírodními úkazy, které ačkoliv

² Něm. také *Alltagsgeschichte*, či fran. *Histoire du quotidien*. Tento koncept pohledu na historii se může jevit jako poněkud marginální, ale zmiňme např. čtyřdílnou sérii Marjorie Quennell (1895) o všední historii Anglie, nebo Daniela Roche (2000) zabývajícího se všední historií předmoderní Francie, či z české provenience, Tomáše Jiráňka a kolektiv (2009). Ve všech těchto pracích hraje potrava neodmyslitelnou roli. Lze se domnívat, že právě prostota potravy může implikovat „nevědeckost“ tématu, avšak rostliny již s sebou nesou konotaci „vědeckosti“, možná právě díky asociaci s přírodními vědami, ačkoliv se v důsledku jedná o stejné téma. **Rostliny mohou být vnímány jako kulturně nepodmíněné, plodiny a dále strava zase již jako výsledek kulturní lidské činnosti nesoucí v sobě informaci o kultuře, která je vyprodukovala.**

³ V kontextu tohoto výzkumu zmiňme i velmi pragmaticky zaměřenou kapitolu o rizicích stravy v již tak pragmatickém díle. Zde kolektiv autorů pojednává o problematice subsistenčních krizí vlivem válečných konfliktů, či neúrody, či o chronické podvýživě, což skvěle koresponduje se zaměřením této disertační práce.

⁴ Zde čtenáře odkážeme na koncepčně velmi podobnou práci Františka Kutnara (1963), *Malé dějiny brambor*, ve kterých se snaží popsat společenskou důležitost této kulturní plodiny a nahlížet na ni rozličnými pohledy z hlediska každodenního užití. I v této práci je velmi silný motiv krize následkem nedostatku této základní složky potravy (v angl. jazyce *staple*), či následných společenských nepokojů tímto nedostatkem vyvolaných (ibid, 78–101).

často mimo vliv člověka, mohou být lidským faktorem ovlivnitelné. Právě tento předpoklad, vycházející z pevného filozofického substrátu, bude hrát extrémně důležitou roli ve vnímání typu a míry rezponzivity ústřední čínské vlády napříč její historií. Právě motiv krize, ať už hladomoru, epidemie, nebo válečného konfliktu, je v kontextu současného stavu společnosti a již několik let diskutovaného Green dealu⁵ a obecnému příklonu vyspělých zemí k udržitelnosti produkce zdrojů potravy a environmentálním povědomí, vysoce relevantní a poskytuje nám alternativní pohled na způsoby, jak se vypořádat s krizí pohledem pro západ marginalizované, nebo často nedostatečně pochopené kultury.

2 METODOLOGIE VÝZKUMU

První fází výzkumu je hlubší poznání a kontextualizace studia rostlin v historii Číny. Stěžejní pro tuto část výzkumu bylo **studium primární i sekundární literatury**, která popisuje koncepci a následný vývoj botaniky v Číně. Pro dosažení kontrastivní komparace byl stručně popsán vývoj západní botanické tradice a jmenovány její stěžejní vlastnosti, kterým v textu budeme říkat **fundamentálie**. Tyto fundamentálie pak byly konfrontovány se zkoumáním vývojových milníků v historii čínského vědního kánonu. Zásadním koncepčně-terminologickým problémem se pak stává samotné pojmenování souboru znalostí o rostlinách v Číně, neboť právě z naší exkurze evropské botanické tradice se dozvídáme, že západní terminologie, nepříliš překvapivě, nekoresponduje s čínským vývojem a je tedy nevhodně užívána. Na pozadí mapování vývoje evropské botaniky jsme pak byli schopni jmenovat specifika a odchylky⁶ od evropského chápání botaniky jako vědy a zároveň definovat čínský rostlinopis jako svébytnou vědu. Samotná otázka vědeckosti a definice její podstaty je rovněž jedním z úskalí při aplikování západní terminologie na nezápadní koncepty, ačkoliv primární předmět zájmu je stejný – rostliny.

Rostlinopisné milníky v Číně byly dále kategorizovány na základě formy informace o rostlinách (více v kapitole o „*Fundamentálie čínského rostlinopisu*“). **Kategorizace děl rostlinopisných děl** se zdála být relevantní kvůli zdánlivému inherentnímu multidisciplinárnímu přístupu ke studiu všeho živého v Číně, což byla skutečnost, která čínský rostlinný kánon dále vzdálila od jeho evropského protějšku. Klasifikace děl nám však poskytla s odstupem alternativní pohled na dějiny Číny očima rostlinopisných publikací, ze kterých jsme vyvodili korelace se historicko-společenským vývojem čínské společnosti.

⁵ Viz více zde: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_cs

⁶ Zde chápány bez negativních konotací.

Z hlediska charakteristiky následného výzkumu se jedná o tradiční **textovou analýzu primárních zdrojů**. Primární zdroje jsou identifikovány pomocí výchozí sekundární literatury a předešlého výzkumu (Šamajová 2018; Kučera et al. 2018). Výchozí zdroj pro vytvoření korpusu rostlinopisných děl je vytvořen na základě děl ze série *Science and Civilisation in China*, díly Vol. 6 *Biology and Biological Technology Part I: Botany* (1986, 561–593), Vol. 6 *Biology and Biological Technology Part IV: Traditional Botany: An Ethnobotanical Approach* (2015, 670–681), Vol. 6 *Biology and Biological Technology Part V: Fermentations and Food Science* (2000, 611–628) a Vol. 6 *Biology and Biological Technology Part II: Agriculture* (1984, 621–633). Z těchto stěžejních děl, ze široka zachycující veškerý vývoj přírodovědných věd v historii Číny, nacházíme soupisy relevantních primárních pramenů, které jsou pak na základě tématiky dále selektovány a kategorizovány. Jako kritéria výběru knih (mimo jejich žánrovou příslušnost a obecný charakter komplexního rostlinopisného díla) jsme rovněž zvolili období jejich publikace.

Ve vybraných dílech, která jsou Needhamovskými autory označována za nejkomplexnější, nejvýznamnější nebo nejvlivnější, byla provedena analýza obsahu a formy záznamu informací o rostlinách. Právě tyto prvky sloužily jednak k: a) klasifikaci rostlinopisného žánru díla, b) vymezení stěžejních motivů a rysů čínského rostlinopisu. Na základě korelace s historickými událostmi jsme definovali pod-žánr čínského kánonu, který se zdál mít unikátní povahu, společenský význam a rozmanitost co do záběru plodin, o kterých pojednává – hladomorové příručky 救荒(书), doslovně příručky ulevující od hladu. Tento žánr byl zvolen jako ústřední motiv tohoto disertačního výzkumu, vzhledem k menší míře jeho prozkoumanosti ostatními vědci, např. ve srovnání s tzv. *bencao* literaturou (本草), často nazývanou západním ekvivalentem, *materia medica*. Ostatně hledání vhodného českého ekvivalentu se stalo jakýmsi leitmotivem této práce, a právě u *bencao* literatury jsme se ustálili na používání výrazu „rostlinopis“, nebo také „lékopis“.

Na základě studia vybraných hladomorových příruček a sekundární literatury pojednávající o ní (Huang 2021, Downs 2000, Needham, Lu a Huang 1986, Needham a Lu 1969, Li 1982, Newman 1995, Greenough 1982 a Mallory 1926) jsme se v analytické části (kapitola 4) snažili o analýzu eskulentního diskurzu, jeho formy, obsahu, motivace, účelu, společenského významu a také aplikovatelnosti v rámci boje s hladomorem. Výsledkem této analýzy bylo mimo jiné redefinování žánru hladomorových manuálů, viz níže:

Návrh revize výčtu hladomorných manuálů

Qimin Yaoshu	齐民要术	535
--------------	------	-----

<i>Jiuhuang Quan Shu</i>	救荒全书	12. st.
<i>Jiuhuang Huo Min Shu</i>	救荒活民书	1217
<i>Zheng Huang Shilüe</i>	拯荒事略	1330?
<i>Yinshan Zhengyao?</i>	饮膳正要	1330
<i>Yinshi Xuzhi?</i>	饮食须知	1368
<i>Jiuhuang Bencao</i>	救荒本草	1406
<i>Yecai Pu</i>	野菜谱	1524
<i>Shiwu Bencao</i>	食物本草	1550
<i>Rucuo Pian</i>	茹草篇	1582
<i>Yeshu Pin</i>	野蔬品	1591
<i>Yinzhuang Fu Shi Jian</i>	饮馔服食笺	1591
<i>Rucuo Pian</i>	茹草篇	1597
<i>Huangzheng Yaolan</i>	荒政要览	1607
<i>Yecai Bolu</i>	野菜博录	1622
<i>Jiuhuang Yepu</i>	救荒野谱	1630, 1642
<i>Jiuhuang Quan Shu</i>	救荒全书	1640
<i>Jiuhuang Ce</i>	救荒则	1665

Tabulka 1: Navrhovaná revize kategorizace hladomorného žánru

2.1 Výzkumné otázky a teze výzkumu

Před vlastní analýzou je nutné si stanovit stěžejní výzkumné otázky, které budou reflektovány v závěru práce a určí tak směřování především (avšak nikoliv pouze) analytické části práce. Začneme proto s nimi. Cílem práce tedy bude na tyto otázky zodpovědět tak, aby každý kapitola z většiny korespondovala dané otázce a snažila se na ni nalézt odpověď.

(1) Rostliny můžeme vnímat jako kulturní materiální artefakty, k jejichž výzkumu je vzhledem k primárně přírodovědnému začlenění zvolit multidisciplinární přístup zkoumání. Rostliny je třeba rovněž zkoumat jako důležitou součást vývoje společnosti.

Zde nás bude zajímat, který z mnoha přístupů je nejvhodnější pro tento výzkum. Dále se pak budeme snažit zjistit, jaký má výzkum rostlin pro společnost relevanci a jaká je tato relevance v našem časoprostoru, nikoliv jen v minulosti.

(2) Mohou současné kvantitativní textové nástroje usnadnit kategorizaci formy a obsahu nesoučasných děl čínského rostlinopisu?

Zde se budeme zabývat, do jaké míry jsou kvantitativní nástroje k analýze textu účinné pro výzkum „rostlinného“ obsahu, a to v nesoučasné čínštině. Bude nás zajímat, do jaké míry lze

upustit od tradiční manuální analýzy dat a do jaké míry jsou strojové metody relevantní, či spolehlivé.

(3) *Co je etnobotanika a zdali je toto označení vhodné pro deskripci čínské rostlinopisné tradice. Lze tento západní koncept aplikovat na čínskou historickou zkušenost? Je tato práce etnobotanická?*

V této kapitole bude stěžejní poskytnout čtenáři kritický vhled do podstaty etnobotaniky. Bude nás zajímat, jaká je podstata etnobotanického bádání a zdali je vhodné aplikovat tyto metody na zkoumání čínské rostlinopisné tradice, se všemi jejími specifiky.

(4) *Jaké jsou zásadní vývojové milníky evropské botanické tradice a co je vlastně kritériem vědeckosti?*

Tato část práce se bude zabývat genezí evropské rostlinopisné tradice až v její přerod do uceleného vědního programu. Bude nás zajímat, co tvoří kritéria vědeckosti a jaký byl vývoj rostlinopisu na západě, abychom jej pak mohli zkonfrontovat s jeho čínskou analogií.

(5) *Jaká je povaha a podstata čínské rostlinopisné tradice? Proč ji nenazýváme vědou (botanikou). Chceme ji tak vůbec nazývat? Jaké jsou její specifika a vývojové milníky? Jaká je struktura a obsah děl? Co mají společné?*

Díky komparaci a kontextualizaci vývoje botaniky v evropské části eurasijského kontinua budeme cílit na zhodnocení a kategorizaci čínského rostlinopisu. Budou nás zajímat stěžejní základotvorné koncepty a zároveň, zdali je možno díla kategorizovat podle formy a obsahu.

(6) *Jaká je kategorizace děl čínského rostlinopisu a fundamentální charakteristika specifických filozofických konceptů, ze kterých vychází. Lze podle rostlinopisného vývoje mapovat širší historické události, či společensko-politický kontext? Lze nalézt korelace mezi produkcí botanické znalosti v Číně spolu s krizovými událostmi (např. hladomor, epidemie, války, povstání, či přírodní katastrofy)?*

Mapování historických událostí a jejich kontextualizace na pozadí rostlinopisné produkce nám má šanci odhalit okolnosti jejich vzniku a odhalit trendy v motivaci pro jejich produkci. Bude nás zajímat možnost zjištění kauzality produkce hladomorných děl, tj. zdali jsou reakcí na již proběhlé krize, anebo jsou preventivním počínáním centrální moci.

(7) *Proč vzniklo eskulentní hnutí až za Mingů, jaká byla motivace za jeho ustanovením, když v Číně tento žánr nikdo neinicioval? Byly hladomorové rostlinopisy užitečné?*

Pro zodpovězení této výzkumné otázky je nutné podrobit kritické analýze hladomorová díla a jejich vznik zároveň kontextualizovat v rámci společenské situace. Až poté budeme schopni posoudit skutečnou podstatu, motivaci a užitečnost hnutí hladomorové literatury v Číně.

2.2 Teoretická východiska výzkumu

2.2.1 Etnobotanika jako koncept

Etnobotanika jako terminologický koncept vzniká v roce 1895, kdy ji Američan John W. Harschberger používá jako termín pro studium původních komunit a jejich vztahu k rostlinám, jejich využití, převážně v tradiční léčbě, k výrobě oblečení aj (Albuquerque et al. 2017, 1). V tomto pojetí vidíme jistý exotizující přístup, který implikuje západocentrický přístup k nativním komunitám marginalizovaných oblastí (původní Američané na severním i jižním kontinentu, Afrika, Asie) a snahu o poznání těchto původních „primitivních“ systémů znalostí o rostlinách a jejich roli v dané kultuře pro potřeby obohacení „vyspělé“ západní společnosti. Ze soudobé optiky může být etnobotanika chápána jako věda, která se přede vším zajímá o vztah mezi společností a rostlinami, přičemž existuje na pomezí disciplín, jako jsou např. kulturní antropologie, ekologie, jazykověda, historie a agronomie. Již John Harschberger vnímal etnobotaniku jako vědu zkoumající využití rostlin původními obyvateli. I tato prvotní koncepce je tedy spjatá s vnímáním znalostních komplexů původních (nezápadních) antropologických skupin, jako něčeho primitivního a nevědeckého (ibid, 2).

Při zkoumání původu a současného užití výrazu etnobotanika není třeba pátrat příliš hluboko, abychom došli k závěru, že tento koncept s sebou nese jistý druh inherentního zaujetí čili postoje typicky západního výzkumníka vůči „primitivním, původním, nevědeckým“ komplexům znalostí. My se však této marginalizaci chceme vyvarovat a osvojit si nezaujatý přístup. Právě z těchto důvodů není triviální, jakou terminologii pro tento výzkum zvolíme, vzhledem ke konotační bagáži, kterou s sebou etnobotanika nese (a to už jen díky etymologii tohoto složeného výrazu, který je spojován s jazykem vědy, latinou). Stanovisko autorky práce se neztotožňuje se zavedením tohoto ryze evropského způsobu klasifikace vědy o rostlinách v Číně, proto bude v textu práce užíván ideologicky nezabarvený termín „roślinopis“.

2.2.2 Vývoj botaniky v Evropě a jeho čínská obdoba

Evropskou historii zájmu o rostliny můžeme volně klasifikovat na **tři období**: klasické/antické, středověk a raně moderní. Tyto mezníky určujeme na základě velké akumulace publikací, autorů a poznatků právě v těchto epochách vyjma současného botanického diskursu, který považujeme již za etablovanou fázi vývoje, která vychází právě z vývoje historického. Toto rozdělení je primárně založené na tradiční klasifikaci evropských dějin, my se jí budeme držet i v našem výčtu. Ten bude cílit jak na pojmenování zásadních změn přinášejících vývojových fází, a to typicky prostřednictvím význačných osobností ustanovujících se oboru. Nejedná se tedy pouze o encyklopedický výčet botanických děl, ale sledování trendů v jejich vývoji, které

nám poslouží jako základ pro komparaci s jeho čínským ekvivalentem. Budeme tedy sledovat vývoj od antického rostlinopisu, až po ustanovení botaniky jako moderní vědní disciplíny.

V **antickém období** zaznamenáváme první pokusy o tvorbu souborných rostlinopisných publikací – jakýchsi (proto) herbářů⁷. Již z názvu je patrné, že v těchto klasických dílech šlo především o léčebné účinky a využití rostlin, v popředí zájmu tedy figuruje pragmatismus, kdy motivace katalogizace rostlin vychází z jejich užitečnosti. Věnována je v nich však pozornost i gastronomickému využití, ale opět na pozadí účinků pro zdraví. Není tudíž překvapením, že autory takových spisů byli převážně lékaři, polyhistori, a především pak filozofové (tedy vševzdělanci tehdejší doby), jak se přesvědčíme ve výčtu níže. Rozvoj vědění o rostlinách a agrikultuře je poháněno praktickými důvody, jako zefektivnění zemědělské produkce a následné využití pro rozsáhlá dobytá území a zajištění tak stravy pro narůstající počet obyvatel, či pro pochopení dosud neznámé flory nově dobytých území, pro jejich efektivní využití, ať už jako potravy, nebo ve farmakologii (Morton 1981, 29). Jako nejvýznamnější osobnost této doby jmenujme **Theofrasta** z Eresu, jehož *Historia Plantarum* je příkladem ranného evropského encyklopedismu (Harvey-Gibson 1919, 6; Gotthelf 1988, 113).

Podobný druh pragmatismu můžeme najít i ve starém Římě, kdy znalost rostlin byla klíčová pro uplatnění ve farmakologii, především pak v té vojenské. Stálost konfliktů, ve kterých se římská armáda angažovala, pak zaručovala kontinuální pozornost rostlinám, tehdy pouze jako prostředku, ze kterého měli Římané (především armáda a armádní lékaři) užitek. Tento pragmatismus zdědili, jako mnoho dalších znalostí, od Řeků (Nutton 2004, 160). Není proto s podivem, že většina tzv. herbalistů byli zároveň i lékaři. Takovým příkladem autora je např. **Plinius Starší**, autor nejrozsáhlejšího a nejzachovalejšího díla o přírodě (Anderson 1977, 16–17; Beagon 2005, 7).

Po pádu antického světa přichází, jak pro celou Evropu, vědění, tak i pro rostlinopisné znalosti doba temna, ze které vyvstávají osobnosti jako je **Hildegarda z Bingen** (Jöckle 2003, 204), která představuje monastický proud rostlinopisných a především bylinkářských znalostí. Renesance botaniky přichází až s německými renesančními autory, jakými byli **Otto Brunfels** (Kubíčková 2021, 35), či **Leonhart Fuchs** (Meyer et al. 1999, 11), kteří vynikali i svým uměleckým vyobrazením rostlin, které nesloužilo pouze jako typ umění, ale jako praktický základ studia morfologie rostlin. Střední Evropa byla plodným rodištěm ranné botaniky, která se formovala v národních jazycích a tento vývoj tedy kopíruje vývoj historicko-spoločenský.

⁷ Atribut „proto-“ zde můžeme použít vzhledem k absenci současné, a především ustálené binomické nomenklatury tak, jak ji definoval Carl Linnaeus, ačkoliv právě tato nomenklatura vychází z latiny (typicky však po-antické).

Jako dalšího představitele této plodné středoevropské produkce jmenujme asi nejznámějšího autora místní provenience, jehož Herbář je stále pokládán za defaultní znalostní komplex – **Petra Ondřeje Matthioliho** (Isely 1994, 26–28). Až s příchodem novověku a zakladately moderní vědy – botaniky – **Carlem Linnaem** (Harvey-Gibson 1919, 51) a **Augustem a Alphonsem De Candolly** (Williams a Knapp 2010, 181) přichází vědecké milníky geneze botaniky, a to v podobě zavězení binominálního systému pojmenování rostlin a užití latiny jako vědeckého *lingua franca*.

V osobnostech Linnaea a obou de Candollů tak nacházíme stěžejní základ pro ustanovení vědní disciplíny – **botaniky**. Ta se na rozdíl od přístupu herbalistů a naturalistů soustřeďuje pouze na rostliny jako takové, jejich genetickou klasifikaci, životní cyklus, morfologii, rozmnožování, habitat, vlastnosti aj. Toho dosahuje pomocí systematického pozorování zkoumaných subjektů, přičemž k jejich deskripci využívá národní jazyk, ale především taky etablovaný metajazyk – latinu, jenž je základem pro binomické pojmenování rostlin, kdy příslušnost k vyšším taxonům je zajištěn ucelený a rozvětvený systém zachycující specifickou část přírodního světa. V době Linnaea a de Candolla již na rostliny není nahlíženo primárně z utilitářské perspektivy. Společenský vývoj umožňuje nezabývat se pouze možnostmi využití rostlin. Na rostliny je již nahlíženo jako na subjekt hodný vědeckého zkoumání. Tento přístup již splňuje kritéria vědeckosti, jimiž jsou **objektivnost, systematickosti, vědecký jazyk, empirický pokus, transparentnost postupu a kolegiální výměna informací zprostředkovaná kritickým aparátem a citováním zdrojů**. Z hlediska historické kontinuity a homogenity tradic je třeba poznamenat, že vývoj evropské botaniky úzce kopíroval vývoj celospolečenský, se všemi vzestupy a pády. Je poměrně známou skutečností, že v podobě antické znalosti měla Evropa vykročení směrem k budoucímu vývoji, ten byl však na několik století díky pádu Říma pozastaven a středověk můžeme stejně jako pro celkový vývoj společnosti považovat za temný věk rostlinopisectví, které bylo v područí církve. Až s renesancí (zde opět kopírujeme tradiční historickou linku) vidíme snahy o zkoumání rostlin nezávislé na jejich potenciálu a snahu tyto klasifikovat a pojmenovat. Právě zde vzniká dichotomie a segregace dvou typů jazyků – národního a latiny, jakožto budoucího jazyku vědy.

2.2.3 Počátky zkoumání rostlin v Číně

Nejstarším dílům zabývajících se okrajově rostlinami je v čínské tradici přisuzována mýtická významnost. Lze se domnívat, že tento rys bude společným jmenovatelem pro mnoho děl, ba i mimo čínský kontext (mytologizace pramenů se zdá být kulturní univerzálií). V kontextu počátku psaní o rostlinách v Číně však budeme hovořit o *Knize Písni* (více v kapitole 7) a *Herbáři Božského rolníka*.

V originálním znění pojmenovaný *Shennong Bencao Jing* 神农本草经 se zasazuje do období vlády dynastie Han (3. st. př. n. l. až 3. st. n. l.), někdy se však datuje až do období Válčících států (5. st. př. n. l. až 3. st. n. l.). Jedná se o jistý druh proto-herbáře, který je jako obecný druh publikace označován jako *materia medica*. Dílo je tradičně spojováno s „božským rolníkem“ Shennongem, jak je již patrné ze samotného názvu díla. Vzhledem k polo-mýtickému charakteru, nejasné dataci a sporu o původnost, musíme praktikovat zvýšenou opatrnost vůči obsahu podobných děl, více o této problematice se budeme do hloubky věnovat v analytické části této práce (kapitola 4).

Pokud na malou chvíli opustíme mytologicky významné dílo spojované s Božským rolníkem, kandidáty na rannou kontinuitu rostlinopisné tradice najdeme ve zcela odlišném žánru, který ale svědčí o těsné interrelaci mezi přírodním světem a jazykem. Při studiu počátků čínské lingvistiky se nevyhnutelně setkáme se specifickým žánrem – **encyklopedismem**. Ten kombinuje velmi komplexní přístup ke znalostem všeho známého. Obecniny totiž katalogizuje prostřednictvím jejich jazykové realizace, v případě čínského jazyka se jedná o katalogizaci čínských znaků. Vzhledem k této nápadné afinitě k tvorbě lexikografických a encyklopedických prací obecného charakteru (především pro potřeby kandidátů na císařské zkoušky), není překvapující, že právě v takovém díle nacházíme první ucelené výčty rostlin. Velký čínský slovník *Erya* (*Pravý vzor*⁸) 尔雅 (3. st. př. n. l.) (Karlgren 1931, 49) je proto významným zdrojem nejen díky velkému množství zaznamenaných rostlin, ale také z lingvistického hlediska. Slovník kompiluje oba aspekty našeho zájmu. Nalézáme zde na 334 rostlin, jejich klasifikaci na stromy či byliny, jejich zběžný popis a zároveň výrazy, podle kterých byly známy, příbuzné, nebo podobné záznamy a dál původ o asociaci daného znaku s fonetickou formou (Morton 1981, 59). Již v tomto dílu je položen základ pro systematizaci informací o rostlinách, v jistém smyslu podobnou Theofrastovu dílu. Z pohledu oficiálního narativu je čínská tradice postavená především na centrálním řízení vlády a její potřeby pro využití farmaceutické a agrikulturní, nikoliv kvůli rostlinám samotným. Osobní motivace autorů tak mohou být často upozaděny, avšak právě díky této obecné konformitě je pro nás posléze snadnější identifikovat díla a autory, kteří z tohoto úzu budou vybočovat.

Ačkoliv se může zdát, že v čínské rostlinopisné tradici vyčnívají jen dílčí úspěchy, za úspěch sám o sobě můžeme považovat již zmiňovanou **nepřerušenost a kontinuitu** této tradice a uchování informací v relativně kompletní formě⁹. Zároveň zmiňme paralelu k binomické

⁸ Použito ve Slaměnková a Uher 2022.

⁹ Přepisování starých děl nám umožnilo mít k dispozici obrovské množství primárních zdrojů a tyto digitalizovat (viz projekt Ctext). Tato skutečnost s sebou však nese i stinné stránky – většině takto přepsaných děl chybí ilustrace

nomenklatury, již dal základy Theofrastus a rozvinul ji Carl Linnaeus, jejíž paralela v čínském kontextu rovněž existovala. Zatímco v evropském kontextu se jednalo o odborný název latinského původu a název obecný v příslušných národních jazycích, v Číně je systém postaven na kontrastu a dvou názvech v hovorovém a knižním jazyce (Morton 1981, 60). Tento systém byl produktivní především díky charakteru čínského znakového písma a nové rostliny tak byly pojmenovány stejným postupem, jako tvorba nových znaků – na základě sémantické a fonetické podoby korespondující s grafikou čínského znaku.

Stálost čínského znakového písma tak zaručuje vysokou stabilitu a konstantnost kompilační tradice (lze předpokládat, že stejný přístup byl aplikován u ostatních vědeckých disciplín). Důvodem je institucionalizace vědomostí a přičinění centrální vlády, z jejíhož popudu byly práce kompilovány. Systém vědění o rostlinách byl zároveň součástí formálního medicínského vzdělání, podporován císařským dvorem, zároveň je běžné systematické vytváření botanických zahrad, mnohem dřív a ve větší míře, než v Evropě (Morton 1981, 61). Svou roli mohlo hrát i neprovázání rostlinopisu s náboženským dogmatem, nicméně i v Číně nalezneme paralelu, která nám může znesnadňovat porozumění obsahu a formě děl (viz **ideologická clona**).

Jedním z dalších bodů, ve kterých se evropská a čínská tradice rozchází, je písemná tvorba zabývající se využitím rostlin v krizovém stavu, tedy hladomorech, či nedostatku potravy. Podobné práce v Evropě nenacházíme, můžeme předpokládat, že takové vědění v Evropě existovalo rovněž, avšak pouze formou orální tradice. V tomto ohledu můžeme přemýšlet o vlivu náboženství jako z jedné možných příčin absence takových prací v evropském kontextu, či absencí centralizace tradice sepisování těchto prací na popud vlády. Možná vliv náboženství spatřujeme především ve všudypřítomné snaze o vytvoření iluze přesného řádu na zemi, kdy není žádoucí vůbec připouštět možnost hladomorů a přírodních katastrof, které jsou interpretovány jako hněv Boží. V případě, že taková situace nastala se lze domnívat, že byla interpretována jako zasloužený trest, na který není příhodné se preventivně připravovat pomocí tvorby manuálů. Nadneseně můžeme říct, že takové počínání by se mohlo rovnat tvorbě manuálu na „vyzrání nad Božím hněvem“. V době oslabení tak silné náboženské ortodoxie, tj. v období renesance, nejsou hladomory již tak četným úkazem. Je tomu tak díky rozvoji ekonomiky a většímu pragmatismu při řízení země, které, nepřekvapivě, bylo umožněno právě povolením náboženské ortodoxie. Více o hladomorové literatuře se dozvíme v kapitole 3 a 4.

rostlin, což při jejich identifikaci může hrát zcela zásadní roli. Dále se můžeme setkat s neredigovanými anotacemi pozdějších autorů, anebo chybami způsobenými mechanickým přepisováním.

V Číně je potřeba tvorby hladomorových příruček způsobena odlišným charakterem společnosti a zásad, ze kterých vychází. Zatímco v Evropě je sepsání takové práce v rozporu s křesťanstvím, v Číně je to přímý důsledek nativních filozofických směrů, či z evropského pohledu, náboženství – především konfucianismu. V něm jako stěžejní koncept figuruje postava laskavého otce, který vládne tvrdou, ale spravedlivou rukou, a jehož primární funkce ve vztahu k podřízené rodině je mimo jiné její ochrana. Tento koncept nebyl aplikován pouze na rodinné vztahy, ale v celé společnosti, včetně ústřední moci. Panovník zde v této perspektivě přijímá roli laskavého otce, který pečuje o své děti (poddané) a zajišťuje tak jejich ochranu. Tato autorita není zpochybňována, pokud je přírodní i společenský řád nenarušen. V panovníkově zájmu je tedy pečovat o svůj lid, neboť jeho spokojenost a prozřetelnost je nástrojem validity jeho nároku na moc – tzv. **Mandát Nebes** (Helle 2017, 97–98).

Čínská tradice je spíše kolektivní a nekoncentruje se kolem velkých osobností, a tak jako celá společnost, funguje na principu masové mentality, nikoliv individuální¹⁰. Předcházet hladomoru bylo státní prioritou, ve snaze předcházet konfliktům a ztráty přízně lidu a bez přílišného přehánění i pádu dynastií. Evropské mocenské vztahy naproti Číně nebyly determinovány takovým druhem zranitelnosti, ale spíše mocenskými a územními, případně náboženskými konflikty. Zde docházíme k zásadnímu historickému rozdílu mezi Čínou a Evropou: vnímání pohrom a přírodních katastrof (jako hladomor) je v evropsko-křesťanském diskurzu vnímán jako spravedlivý boží trest, který je třeba akceptovat a vytrpět, přičemž tyto události nemají znatelný vliv na stabilitu vládnoucí etáže (Harrelson 1976, 84).

2.2.4 Zhodnocení vývoje čínského rostlinopisu

V období takřka 2000 let můžeme sledovat konstantní tradici, která svou podobu příliš nezměnila. Byli jsme schopni určit milníky v době, na základě drobných inovací, které ovšem nebyly tak dramatického a změnopřinášejícího charakteru jako v Evropě. Výčet rostlinopisů (tento výraz se zdá být nejvhodnější a nenese s sebou břímě botaniky, která jakožto ucelený vědní program musí splňovat oficiální, evropská kritéria) zakončujeme dílem mingského doktora a polyhistora Li Shizhena, u kterého již můžeme mluvit o přiblížení se botanice, tak jak ji vnímá západ. Jeho dílo je systematické a z jeho tvorby, studia a praxe vyplývá, že ve svých publikacích vycházel z přímého pozorování vypěstovaných i divokých rostlin a pokusů na nich (Needham, Huang a Lu 1986, 318). Pracuje tedy s empiricky ověřitelnými daty, což je jedním z hlavních kritérií vědeckosti. Ustanovení oficiálního kánonu však v Číně sledujeme již od

¹⁰ Tato mentalita se mimo jiné projevuje příhodně i v rámci citačního aparátu rostlinopisných děl (s výjimkou Li Shizenovy *Osnovy lékopisů*, *Bencao Gangmu* 本草綱目), kdy jsou typicky citována díla, nikoliv jejich autoři.

počátku tradice sepisování znalostí o rostlinách, respektive od institucionalizace písemnictví jakožto nástroje státu, což evidujeme spolu s ustanovením ústřední císařské moci, tedy od dynastie Qin (221 př. n. l.).

Needham tvrdí, že „...pokud čínská botanika neprožila Renesanci, nemá Linnea nebo Kameranian, potom taky neměla žádné temné období (na západě mezi lety 300 až 1500), a bencao literatura potom nejsou herbáře.“ (1986, 229–230). My si však dovolíme nesouhlasit s tvrzením, že Čína nemá svého Linnea. Skrz náš systematický výčet právě takovou významnou osobu, která s uplatněním vědeckých principů nejvíce připomínající evropskou výzkumnou tradici, zkomponovala veškeré dosavadní znalosti a zároveň dokázala celou tradici zhodnotit a obohatit o svůj kritický názor. Li Shizhenovi se tedy podařila analýza, syntéza a zároveň inovace čínského rostlinopisu.

Dalším podpůrným argumentem pro Liho velikost je skutečnost, že jako jeden z mála je i primárně znám dle jména, nikoliv jen podle díla. *Bencao Gangmu* totiž nebylo jeho jediným počinem, bylo a je stále nejznámější, o čemž svědčí skutečnost, že jako jedno z mála čínských historických děl se dočkalo svého překladu do evropských jazyků a distribuce do světa. Uznání má Li Shizhen jak v Číně, tak v Evropě. V Číně totiž Li Shizhen nabývá statusu ikony, vzoru, autority, na kterou je záhodno se odvolávat, kterou je třeba napodobovat (znovu připomeňme, že v čínském kontextu je toto kladná vlastnost) a ke které je třeba odkazovat. Minimálně všechna rostlinopisná díla v následujících stoletích (17. a 18) přímo vychází z Liho syntézy (Needham, Huang a Lu 1986, 321). **Čína tak má svého Linnaea, jen o dvě století dříve.**

3 FUNDAMENTÁLIE ČÍNSKÉHO ROSTLINOPISU¹¹

3.1 Filozoficko-náboženské koncepty v čínském rostlinopisu

Čínské motivaci zkoumat rostliny jsme se již věnovali v páté kapitole, rovněž jsme poukázali na jeden z pilířů konfuciánské filozofie, *zhengming* 正名 (náprava jmen), jenž si klade za cíl korigovat názvy všech obecnin. Právě tento koncept jsme již dříve uvedli jako zásadní koncept v tradici čínského písemnictví, rostlinopisu nevyjímaje. Métaillé (2015, 5–6) jmenuje mimo *zhengming* rovněž *gewu* 格物¹², či *gezhi* 格致¹³. Oba posledně zmíněny principy volají po zkoumání věcí, až po obsáhnutí co největšího rozsahu vědění. Tyto principy můžeme souhrnně

¹¹ Část této kapitoly vychází z Šamajová 2023.

¹² Překl.: Poznání a zkoumání všech živých věcí

¹³ Překl.: Studium všeho/vševědění

přiřadit k zastřešujícímu pojmu 大学 (pozn. neplést s moderním výkladem výrazu)¹⁴, který volá po kultivaci jednotlivce, jenž je součástí společenství. Kultivace jednotlivce tedy slouží pro dobro celku. Chen Yuanlong 陈元龙 tento výklad principu doplňuje apelem na ideál konfuciánského vzdělance, jehož kultivace myslí a podrobné zkoumání věcí je jeho společenskou povinností. V tomto procesu je třeba u zkoumané látky sledovat tři domény: 实¹⁵, 名¹⁶, 类¹⁷ (Golahny 2004, 44). Právě zde vidíme jasnou analogii s kategoriemi, jež činští rostlinopisci u objektů svého zájmu zkoumali.

3.2 Klasifikace žánrů rostlinopisných děl

- **Lexikografické a encyklopedické slovníky**

Tento žánr můžeme z hlediska mapování čínské tradice považovat za nejstarší. První díla spadající do tohoto žánru nalézáme již v 2. století př. n. l. Tento žánr snoubí dvě hlavní funkce: akumulovat znalosti o všech obecninách, především za účelem přípravy na úřednické císařské zkoušky (později, po zavedení tohoto institutu), anebo jako pomocný nástroj k naplnění ideálu o všeobecně vzdělaném jedinci (*junzi* 君子). Žánr je silně ovlivněn konfuciánskou doktrínou, explicitní vysvětlení potřeby tvořit tyto slovníky si můžeme vysvětlit základními konfuciánskými koncepty, jako byly *zhengming* 正名 (náprava jmen), anebo *gewu* 格物, či *gezhi* 格致 (Vogel 2010, 346). Vliv prvního konceptu ze zmíněných (*zhengming*) sledujeme v rámci neustálé snahy měnit a napravovat názvy rostlin tak, aby se shodovaly s normou své doby (zmiňme např. mnohé výrazy pro ředkev – 菜菔, 芦菔, 萝卜, 葵). Díky této potřebě máme k dispozici značné množství synonymních výrazů pro identické rostliny. Zároveň však tato bohatost lingvistického záznamu v sobě skýtá potenciální obtíže při nesystematickém využívání synonymních výrazů nikoliv jen pro jednu rostlinu, ale jejich užití u jiných, podobných rostlin (záměna 菰 a 菰菜). Další dva jmenované koncepty (*gewu* a *gezhi*) můžeme interpretovat jako touhu, či povinnost po všeobecném poznání, což zdůvodňuje motivaci za tak komplexními, všezahrnujícími projekty.

Tyto lexikograficko-encyklopedická díla často kategorizují obecniny na základě sémantických kategorií (stromy, křoviny, byliny, ovoce aj.) a v jednotlivých záznamech kombinují jazykovou informaci s popisem dané obecniny. Svým primárním zaměřením se do

¹⁴ 大学 v moderní čínštině označuje univerzitu

¹⁵ 实 *shi* označuje skutečnost, realitu, tedy praxi. V rostlinopisu může znamenat tedy široký záběr čítající využití rostliny, její realitu (habitat).

¹⁶ 名 *ming* označuje jméno. Zde jasně naráží na pojmenování zkoumané rostliny.

¹⁷ 类 *lei* označuje druh. Jasně referuje o klasifikaci rostliny do širšího společenství.

jisté míry podobají dílům antických herbalistů-encyklopedistů. V případě rostlin se dozvíme blízké informace o kompozici znaku označující danou rostlinu, etymologii výrazu (zde velmi produktivní strategií je obohacení fonetika o rostlinný determinant). Za produktivní období pro tento žánr můžeme označit rané císařské dynastie, především Han (202 př. n. l. až 220) a posléze až poslední dynastii Qing. Distribuce těchto děl v historii se nezdá být arbitrární. Velký výskyt slovníků při formaci čínské císařské tradice si vysvětlujeme snahou o etablování a upevnění nových pořádků a ustanovení tradice v sepisování komplexních souborů znalostí o okolním světě.

Příklady významných děl: *Erya* 尔雅, *Yupian* 玉篇, *Fangyan* 方言, *Shuowen Jiezi* 说文解字

5	1	3	2	3
Han (-202-220)	S. a J. dynastie (420-589)	Tang (618-907)	Liao/Song (916/960-1279)	Qing (1644-1912)

Tabulka 2: Distribuce encyklopedického žánru v čase

- **Čínská lékopisy, též rostlinopisy (*bencao* 本草)**

Tradice sepisování znalostí o všem rostlinstvu se pojí s božským rolníkem Shennongem, kterému je i připisováno první dílo tohoto žánru (*Shennong Bencao Jing* 神农本草经). Přesná datace díla (většinou je dílo zasazováno do 3. stol. př. n. l.) je však předmětem sporu, a proto ji nemůžeme považovat za spolehlivý počátek žánru *Materia Medica*. Už jen skutečnost, že je autorství přisuzováno mýtické postavě, je záminkou pro pochybnosti o skutečné podstatě tohoto díla. Z hlediska funkce a struktury žánru můžeme jmenovat několik specifických rysů, které tyto herbáře odlišují od jejich západních ekvivalentů. Především jde o povahu cirkulace znalostí o rostlinách, která se zdá být velmi cyklická, vzhledem k opakujícím se informacím od předchůdců tohoto žánru. Napříč historií existuje jen velmi málo prací, které z velké části nečerpají z již známých děl, přičemž nejméně ortodoxním případem autorství je Li Shizhen, který ačkoliv cituje své předchůdce, své dílo opatruje vlastní analýzou, kritikou předešlých informací o rostlinách a systematickou prací se zdroji. Čínské rostlinopisy uznávají rostliny především pro jejich kurativní vlastnosti, či pro jejich subsistenční potenciál. Překlad tohoto názvu děl není zcela ustanovený, protože z pohledu zkoumání čínské literární tradice se může jednat o poměrně marginální díla. My jsme se prostřednictvím naší exkurze přesvědčili, že takové myšlení je daleko od pravdy. V českém kontextu zmiňme překlad Lucie Olivové (2005), která jedno z děl označuje jako „lékopis“, což se vzhledem k primárnímu zaměření žánru zdá být jako velmi příhodné. V tomto kontextu bychom však mohli navrhnout i další alternativu překladu děl jako „**rostlinopis**“, a to ze dvou důvodů: a) tento žánr je stěžejním nositelem čínské

roślinopisné tradice, b) označení „roślinopis“ poměrně dobře vystihuje skutečnost, že obsahem děl nejsou pouze léčivé byliny, ale veškeré rostliny, i nerostliny (fauna, nerosty, stromy, keře).

Žánr roślinopisně-léčebných děl je nejproduktivnějším médiem v čínské tradici, jako nejznámější příklady zmiňme: *Shennong Bencao Jing* 神农本草经, *Bencao Jing Jizhu* 本草经集注, *Xinxiu Bencao* 新修本草, *Zhenglei Bencao* 证类本草, *Bencao Gangmu* 本草纲目

2	2	10	13
Han (202BC-220)	S. a J. dynastie (420-589)	Tang (618-907)	Liao/Song (916/960-1279)
4	12	7	
Yuan (1278-1368)	Ming (1368-1644)	Qing (1644-1912)	

Tabulka 3: Distribuce bencao žánru v čase

- **Miskelanea**

Jak již název napovídá, jedná se o marginální literární žánr v rámci roślinopisné tradice v Číně, která se zabývala především exotickou florou a monografickým zpracováním znalostí o jednom roslinném druhu, nebo kategorii. Z hlediska našeho výzkumu se tak jeví jako méně zajímavá, nejedná se totiž o popis standardního roslinného kánonu a v čínské historii jich není mnoho.

Příklady významných děl: *Nanfang Caomu Zhuang* 南方草木状

- **Agrikurní příručky**

Agrikurní příručky stěžejním žánrem čínské císařské písemné tradice, a to především díky úzkému propojení zemědělství s řízením státu. Zemědělské příručky tak nabývají důležitosti v řízení státu, a to především v kontextu císařské Číny, která již od dob dynastie Han ze zemědělství vytvořila jeden z ideologických základních kamenů společně s konfucianismem. Jako nejstarší zaevidované dílo tohoto žánru můžeme považovat *Simin Yueling* 四民月令 („Měsíční předpisy pro čtyři kategorie lidu“). Zemědělství pak můžeme považovat za jednu ze státních čínských ideologií – konceptem, který úzce souvisí s následujícím subžánrem a kterému se budeme později věnovat blíže v následující kapitole.

Známa díla: *Qimin Yaoshu* 齐民要术, *Yinshan Zhengyao* 饮膳正要, *Wang Zhen Nongshu* 王祯农书

4	1	1	8	5
Han (202BC-220)	S. a J. dynastie (420-589)	Tang (618-907)	Liao/Song (916/960-1279)	Yuan (1271-1368)
17			10	
Ming (1368-1644)				Qing (1644-1912)

Tabulka 4: Distribuce agrikulturního žánru v čase

• Hladomorová literatura

Je nejzajímavějším dílčím žánrem čínského rostlinopisu a ústředním motivem tohoto výzkumu. Ve světě nemá obdoby. Definována byla Needhamovskými autory a nazvána jako tzv. Eskulentní¹⁸ hnutí, jehož počátek se datuje do roku 1406, kdy Zhu Su 朱橚, syn císaře Hongwu vydal první hladomorný herbář, *Jiuhuang Bencao* 救荒本草, který obsahoval přes 400 bylin, z nich více než polovina byla nově přidána do kánonu (Needham a Lu 1969, Needham, Huang a Lu 1986, 333; Huang 2021, 87). Pro toto hnutí v čínštině neexistuje žádný přímý ekvivalentní termín (existují však znaky označující diskurz nouzových rostlin v čínských literárních dílech, které by obvykle zahrnovaly znaky jako yecai/yesu 野菜/野蔬 – plané rostliny, jiuhuang 救荒 – pomoc při hladomoru nebo prostě huang 荒 – hladomor.

Příklady známých děl: *Jiuhuang Bencao* 救荒本草, *Huangzheng Yaolan* 荒政要覽

2	1	14	1
Liao/Song (916/960-1279)	Yuan (1271-1368)	Ming (1368-1644)	Qing (1644-1912)

Tabulka 5: Distribuce hladomorného žánru v čase

Hladomorové manuály bychom mohli vnímat jako nejvyšší projev pragmatického přístupu k vládnutí, který je motivován starostí o blahobyt lidu a jeho přežití v krizi. S vlivy tradiční konfuciánské filozofie a jejího uplatnění se v čínském rostlinopisném kánonu. Právě tyto vlivy a jejich manifestaci budeme podrobně zkoumat v následující kapitole (kapitola 4), kdy se pokusíme o kritickou analýzu hladomorného diskurzu. Naše předchozí exkurze čínským rostlinopisným kánonem, jeho komparace s tradiční evropskou rostlinovědnou tradicí a vydefinování platných a produktivních strategií v čínské rostlinopisné produkci nám umožní tuto tradici zhodnotit, a to na pozadí historického společenského kontextu doby svého trvání.

Pokud bychom se spokojili s dosavadními zjištěními, vše nasvědčuje skutečnosti, že hladomorové příručky jsou unikátním objevem a projevem čínských učenců a že právě v těchto

¹⁸ Z lat. *esculentus*, což znamená vhodný k jídlu, požitelný (viz Oxford Latin Dictionary, str. 621). Samotný výraz eskulentní hnutí je zářezem tohoto diskurzu jako vědeckého, protože je mu přisouzen vědecky, tj. latinský a západní název. V čínském diskurzu neexistuje souhrnný termín pro tento žánr, pouze diskurzivní markery blíže popsané v textu.

dílech nalezneme významné kulturní plodiny, jejichž přidání do rostlinného kánonu může být motivováno právě tím, že se takové plodiny osvědčí v subsistenční krizi.

4 ANALÝZA ESKULENTNÍHO DISKURZU¹⁹

4.1 Eskulentní hnutí a role ideologie

Vznik eskulentního hnutí v Číně 15. století v období dynastie Ming se nezdá být naprosto nahodilým jevem. Vysokou koncentraci děl zabývajících se preventivními opatřeními proti hladomoru nebo systematickou snahou o zmírnění jeho následků lze považovat za odraz stavu společnosti v období vlády dynastie Ming, která byla již na přelomu 15. a 16. století ve stavu transformace. Rok, kdy začaly být eskulentní práce vydávány, lze sekundárně vnímat jako pozdní snahu o nastolení a upevnění legitimacy mingské vlády po počátečním období ustavení nového vládnoucího rodu. Zhu Su 朱橚, autor první uznávané příručky o hladomorných potravinách, musel své empirické pokusy a pečlivé zkoumání nouzových jedlých rostlin dostupných v době nedostatku v Henanu zahájit dlouho před vlastním vydáním příručky. Oficiální časové rozpětí eskulentního hnutí nepřesáhlo druhou polovinu 17. století, která již byla zasažena postupnou společenskou a politickou transformací. Jennifer Downs (2000, 273, 274) podává možné vysvětlení kontinuity žánru, který byl náhle ukončen nástupem vlády dynastie Qing na trůn, tím, že implikuje změnu, kterou prošla mingská společnost, jež se stala více městskou a obchodní. Je zjevné, že kapitalismus, přesněji řečeno jeho ekonomický vliv, hraje klíčovou roli v řízení společnosti v době existenční krize, kdy faktory jako vytváření přebytku, jejich zpeněžování, a obecné zacházení se zdroji potravy, mohou představovat příznivější podmínky ve srovnání s centrálním plánováním průmyslové výroby, která se zdá být náchylnější k tomu, aby byla postižena krizí kvůli menšímu důrazu na soběstačnost jednotlivých domácností. Avšak komerční nastavení bylo v tradičním konfuciánském myšlení jako nízké a morálně nekalé, možná i proto, že představuje jakýsi prostor k přezkoumání myšlení, zavedených řádů a propagaci nekonvenčnosti, proti čemuž někteří mingští vzdělanci ostře vystupovali (Brooks 1998, 8).

Právě soběstačnost (nebo spíše její nedostatek) na úrovni nejužší komunity nejspíše hrál významnou roli v posílení rozsahu katastrofických následků jednoho z největších hladomorů v Číně, ale ve světě vůbec, jenž byl následkem tzv. Velké skoku vpřed 大跃进²⁰. Tato

¹⁹ Část této kapitoly vychází z Šamajová 2023.

²⁰ Tématu hladomoru, který následoval po Velkém skoku v 60. letech 20. století v Číně se věnuje nespočet publikací (viz Yang 2008, Manning a Wemheuer 2011, nebo Dikköter 2011). Paradoxem však je, že historie hladu

transformace z hlediska přesunu kapitálu se na rozdíl od Evropy v císařské Číně tak silně neprojevila. Dokonce i jeden z prvních pozorovatelů porevolučního boje Číny s hladomorem a autor knihy *China: Land of Famine*, Walter H. Mallory (1926, 19–21), učinil několik závěrů (i když poněkud zaujatou a neznalou optikou západocentrického orientalisty) o různých faktorech, které podle něj škodily endemickému boji Číny s periodickým nedostatkem potravy, přičemž za jeden z klíčových rysů dlouhodobé prevence hladomoru označil industrializaci a (ne)dostatek kapitálu. Náchylnost k častějšímu výskytu společenských krizí (včetně hladomoru) považuje za jeden z rysů předindustriálních společností založených především na zemědělské výrobě, existenčně závislé na příznivých environmentálních a klimatických podmínkách (Shiue 2005, 33).

Pokus o kontextualizaci geneze eskulentního hnutí lze opět nalézt v práci Jennifer Downs (1995, 2000). V centru její pozornosti je především *Huangzheng Yaolan* 荒政要覽, který vnímá jako přímý důsledek pokusu o obrození upadající dynastie Ming na konci 16. století (2000, 274). Zajímavým bodem, který je třeba zmínit, se zdá být nápadné vyloučení *Huangzheng Yaolan* z Needhamovy kategorizace děl patřících k Eskulentnímu hnutí, tj. Podžánru *bencao* rostlinopisné literatury, která se zabývala sepisováním hladomorových manuálů, typicky v podobě herbářů jedlých rostlin, které lze konzumovat v případě nouze, případně souborem nařízení a doporučení, která měla odvrátit následky hladomorových krizí (Needham, Huang a Lu 1986, 347–354). Tuto absenci lze interpretovat buď jako prosté opomenutí Yu Ruweiovy příručky, anebo, zaujmeme-li spekulativnější postoj, jako záměrné opomenutí vzhledem k tomu, že autor *Huangzheng Yaolan* výslovně kritizuje úřady, včetně vladařů, kteří mají být podle Yu Ruweiova názoru zodpovědní za následný hladomor, v případě, že by před krizí nebyla přijata vhodná preventivní opatření.

Ačkoli Yu Ruweiova kritika mohla být pravděpodobně namířena proti vládcům minulosti, zdá se být docela ironické, že to byl právě velký hladomor v letech 1630–1631 a další přírodní katastrofy, které podle Spence (1999, 21–24) destabilizovaly a nechtěně přispěly k pádu dynastie Ming o pouhých třináct let později²¹. Navzdory relativní nízké četnosti podobných prací přesto nalezneme případy, kdy se pozornost vědců zaměřuje i na zkoumání alternativních faktorů utvářejících tok dějin, mimo již tradičně do popředí stavěný antropocentrický přístup k interpretaci lidské historie. Tímto máme opět na mysli přístup, kdy

v Číně je v akademickém prostředí tak marginalizovaným tématem, které je redukováno k pouhému konstatování historického faktu. Tato práce se však snaží zdůraznit potenciál krizí jakožto hybatele historií.

²¹ Pozdní období dynastie Ming sužovaly hladomory již od poloviny 16. století. Poslední hladomor z konce dynastie už sloužil jen jako katalyzátor kompletního kolapsu (Brooks 1998, 103–107).

jako primární hybatele dějin vnímáme životní prostředí, které má vliv na zcela všední, avšak klíčové složky lidského života, jako je četnost výskytu společenských krizí, které jsou typicky důsledkem krizí přírodního charakteru (neúroda, hladomor, epidemie, záplavy, aj.). Antropocentrický prvek už je v z pohledu tohoto přístupu jen pouhým reakčním prvkem, který se stavu svého prostředí pouze přizpůsobuje a podle situace s ním nakládá, či reguluje negativní následky jeho alternace. Jedním z příkladů osvojení si takového přístupu ke zkoumání dějin je práce Ka-Wai Fana (2009), který se zabývá korelacemi mezi přírodními katastrofami a dynastickým cyklem, kde je pád Mingů připisován zásadní, avšak často opomíjené klimatické změně známé jako „malá doba ledová“. Jedná se o názor, který sdílejí i další výzkumníci (viz např. Hinsch 1988, 153; Zhang et al. 2005, 16; nebo nedávno také Fang et al. 2019, 240–241).

Přítomnost explicitní kritiky v díle Yu Ruweie mohla být považována za nejednoznačnou, či víceznačnou, což v důsledku mohlo vést k tomu, že *Huangzheng Yaolan* nebyl přiznán status kanonického díla. Toto vysvětlení je však zcela v rozporu s tím, co konfuciánský morální kodex uznával jako absolutní zodpovědnost za různé existenční krize, kterým bylo podle tohoto názoru možné se preventivními opatřeními vyhnout. Konfuciánský morální kodex explicitně obviňoval panovníky a úředníky, kteří neiniciovali preventivní a intervenční opatření v boji proti hladu. Dle tohoto názoru se hladomor totiž řadí ke krizím, které jsou odvratitelné. Následné utrpení lidu by tedy bylo považováno za selhání panovníka, čímž by se snížila legitimita jeho rodu a jeho právo vládnout (Yates 1995, 165). **Boj s hladomorem se proto stal významnou ideologickou problematikou.** Právě zde je třeba upozornit na rozdílný přístup čínského a západního myšlení k prevenci, intervenci a zodpovídání se z krizí, kdy na západním extrému eurasijského kontinua je převládajícím názorem spíše nečinnost a přisuzování devastujících událostí (hladomorů) boží vůli a zvůli (Harrelson 1976, 84).

4.1.1 Zdroje a příklady ideologie v textu

Předmluvy jsou v čínsky psaných dílech poměrně zajímavým tématem ke zkoumání z hlediska určování kontextu a motivace vydání daného díla. Žánr hladomorových příruček není výjimkou. Z těchto specifických částí textů, které často snadno přehlédneme v kontextu zaměření se na samotný obsah díla a které běžně ani nepsal autor publikace, můžeme vypožorovat systematickou snahu o vylepšení obrazu činnosti autora a toho, kdo si dílo nechal napsat, tedy obvykle samotné ústřední vlády, v Číně samozřejmě zosobněné císařem. Jako názorný příklad „dynastického chvalozpěvu“ můžeme uvést předmluvu k prvnímu hladomorovému dílu *Jiuhuang Bencao*:

„Jeho Výsost princ z Zhou chce tímto ztělesňovat laskavost a následovat spravedlnost, věnovat se dobrým skutkům a věnovat pozornost všemu, co by mohlo prospět lidu a dalším

bytostem. Jednou Jeho Výsost četla Mengzi, kde se říká: "pokud pět zrn nedozraje, jsou horší než plevel ti a bai." A tak se stalo. A tak myslel na lidi ve všech oblastech života, zdali se potýkají se suchem a záplavami, zda přicházejí o úrodu pěti zrn, a zda existuje něco víc než plevel ti a bai, co by mohlo ulevit hladu. Kdyby (jedlé rostliny) mohly být zcela pochopeny a zaznamenány v knihách, což by zoufalým hledačům potravy umožnilo rozeznat chutnou kokošku²² od hořké mléče²³, vzít si zdravý puškvorec²⁴ a zavrhnout jedovatou oměj²⁵, vynahradilo by to nedostatek pěti zrn. Cožpak by to nepomohlo při zmírnění hladomoru?!“²⁶

Nápadným rysem těchto předmluv je zdůrazňování morálních ctností jak autora díla, tak jeho vladaře. V textu jsou nápadně zdůrazňovány konfuciánské ideály odpovědného přístupu mocipánů k blahu lidu, konfuciánský humanismus, který jako součást těchto morálních hodnot vnímal zajištění obživy jako základní lidskou potřebu (Greenough 1982, 795; Will 1991, 14). I v předmluvě *Huangzheng Yaolan* se takové informace objevují, stejně jako v předmluvě *Jiuhuang Bencao*²⁷. Pokud zaujmeme poměrně kritické stanovisko, můžeme místo upřímného altruismu a odpovědnosti za blaho lidí začít považovat tento žánr za jistý typ defacto pokrytecké snahy o systematickou a podvědomou strategii cílící na vylepšení pověsti toho, kdo si dílo objednal. V tomto scénáři lze říci, že se předmluvy kanonických děl stávají jistým druhem **propagandistického manifestu**, neboť zejména v dobách krize (včetně hladomoru) se "[...] aktivizují diskuse o definitivních hodnotách kultury, pojmech dobrého a špatného, legitimního a nelegitimního [...]", a proto "[...] je třeba věnovat pozornost jazyku morální úzkosti a rétorice zděšení²⁸," navrhuje historik Paul Greenough (1982, 793). Snaha zachovat Mandát nebes prosazováním humanistického narativu je tak v přímém protikladu k motivům, které mohly vést k zavedení, respektive podle soudu autora současného výzkumu k „znovuobjevení“ a zviditelnění žánru hladomorové literatury v době vlády dynastie Ming za účely **snahy o upevnění legitimacy** dynastie.

Je nutné podotknout, že prevence hladomoru není vynálezem dynastie Ming, i když ji můžeme mít tendenci spojovat s dalšími inovacemi, kterými se dynastie proslavila. Různou formu nařízení, či doporučení týkající se hladomoru (荒) nalézáme totiž již *Zhouských*

²² *Capsella bursa-pastoris*

²³ *Sonchus arvensis*

²⁴ *Acorus calamus*

²⁵ gen. *Aconitum*

²⁶ Orig. viz str. 144 v Disertační práci

²⁷ První oficiální hladomorový herbář z roku 1406, s jehož vydáním Needham a kol. spojují vznik Eskulentního hnutí v Číně. Autorství je připisováno synovi tehdejšího císaře, Zhu Su. Herbář kopíroval strukturu žánru bencao.

²⁸ Orig. viz str. 145 v Disertační práci

*obřadech*²⁹ (Zhouli 周礼) (Down 1995, 11–12). Nelze však opomenout fakt, že právě dynastie Ming se zasloužila o zviditelnění, či jakési zpropagování a kanonizaci hladomorového žánru. Starší případy snah císařské vlády o prevenci nebo zmírnění následků hladomoru můžeme opakovaně pozorovat nejen v následující éře vlády dynastie Qing a jejích humanitárních intervencí u stále se stupňujících krizí (epidemie, hladomory, přírodní katastrofy, přelidnění, střet se západem), ale také v raném císařském období. Mingskému Eskulentnímu hnutí však nelze upřít zásluhy o popularizaci tohoto žánru. Můžete se tedy jen domnívat, zdali lze vyvodit souvislost, či kauzalitu úplného konce trvání hladomorového žánru za dynastie Qing, navzdory se stupňujícím se krizím, a tudíž mnohem větší praktické společenské relevance. Právě tato skutečnost vede autora této práce k zaujetí stanoviska, které se ztotožňuje s názorem, že produkce díla Eskulentního hnutí mohla být jistým neúčinným pokusem o dynastickou propagandu, k čemuž nás přivádí tyto skutečnosti:

1. Hladomorová díla začínají i končí společně s dynastií Ming,
2. Předmluvy hladomorových děl silně upevňují narativ blahosklonnosti vládce,
3. Využitelnost a praktičnost samotného obsahu hladomorových děl je diskutabilní³⁰

Demonstrativní odkazy na defaultní humanismus vladařů, jejich péči o blaho lidu a osvojení si přístupu spravedlivého a laskavého otce vůči poddaným nás tak vedou k mírně negativistickému pohledu na celý hladomorový diskurz, přičemž jej z výše uvedených rysů můžeme interpretovat jako formu samoúčelné deklarace, která má sloužit především jako legitimizační faktor. Podle stejných konfuciánských ideálů je bez přízně lidu celková důvěryhodnost vládnoucí dynastie a jejích představitelů, která s každou pohromou či jinou přírodní a sociální katastrofou klesá, o to víc zpochybňována. Podobný názor sdílí i historik Pierre Fuller (2015, 884).

4.1.2 Specifické legitimizační faktory v čínském literárním kontextu

Jak jsme se již snažili demonstrovat výše, **ideologie** hraje v čínské historii i současnosti zásadní roli. V západním kontextu může být ideologie v mnoha jazycích spojována s negativními konotacemi (zářným příkladem je i jazyk český). Přesto se zdá, že je také legitimním hybatelem fungování většiny společností, přičemž odlišnosti v její formě jsou kulturně determinované. V Číně je ideologický základ tradičně postaven především na myšlenkách konfucianismu, v případě psaných děl však v kombinaci se zvláštním typem referenčního aparátu, který lze dokonce považovat za analogický tomu, který dodnes funguje v moderním pojetí vědeckého

²⁹ Užito v Uher 2013.

³⁰ Na příkladu *Jiuhuang Bencao*, které obsahují primárně planně rostoucí marginální a neznámé rostliny s minimálním sytícím potenciálem, viz studie Sarah Chen Huang (2021).

diskurzu. Odkazování na autority je naprostou nezbytností, poskytuje legitimitu novým dílům a slouží jako nástroj diseminace informací. Stejně tak je nezbytné znát a používat zavedené způsoby šíření informací v různých kontextech. V čínském kontextu můžeme považovat použití historických a literárních odkazů za platný způsob sdělování informací širokému publiku. Pro západního čtenáře může být tento styl citací obsahově poněkud odtazovaný a povrchní, nebo dokonce irelevantní, protože v čínském písemnictví se zdá, že důraz není kladen na autora, ale na jeho stěžejní dílo. V čínském kontextu tento způsob počínání vzbuzuje pocit důvěrnosti a legitimacy; odkazy na mýtotvorná díla čínského kánonu, mytologické a slavné historické postavy, či náhodně se jevící epizody z života obyčejného člověka hrají důležitou roli při legitimizaci a kanonizaci nových děl. V souladu s tím se plodiny a znalosti o nich, respektive schopnost jejich zajištění, stávají symbolem fungující společnosti, neboť ten, kdo zajišťuje obživu lidu, je zároveň tím, kdo má právo vládnout, protože *"...v případě, že selžou dodávky obilí a vláda odmítne nebo není schopna krizi zmírnit, pak cement spojující společnost popraská a společenské normy mohou být legitimně porušeny. Rolníci tak mohli legitimně zaútočit na vyšší orgány a domáhat se nápravy"* (Yates 1995, 149)³¹.

V kontextu těchto slov se nelze ubránit zamyšlení se nad analogií v recentní situaci v Číně, která v tomto ohledu selektivně a zcela paradoxně neplní svou primární roli poskytovatele obživy v době (epidemiologické) krize. Tento nedávný vývoj současné krize je v příkrém kontrastu např. se zvládnutím zemětřesení v Sečuánu v roce 2008, které tehdejší vláda zvládla daleko efektivněji, za což si dokonce vysloužila uznání od zahraničních vlád, ale ve skutečnosti se opírala pouze o základní principy konfuciánské doktríny, jejímž naplňováním daná vláda legitimizuje svou existenci (Edgerton-Tarpley 2013, 175). Kathryn Edgerton-Tarpleyová velmi trefně okomentovala metody tehdejší vlády: *"Při čelení katastrofám jako jsou zemětřesení a záplavy – tradiční předzvěsti nespokojenosti Nebes s vládcem – se však současná vláda ČLR ukázala jako pozoruhodně zdatná v posilování své legitimacy kombinací moderních technologií a politické vůle je dobře využívat v kombinaci s daleko starším čínským závazkem "uživit lid"*³². (ibid, s. 176).

4.1.3 Komparace Jiuhuang Bencao a Huangzheng Yaolan z pohledu pragmatismu a ideologie

Vrátíme-li se k našemu přehodnocení hladomorového žánru v Číně v období dynastie Ming a jeho role při řízení země v krizi, zjistíme, že stěžejní eskulentní dílo, *Jiuhuang Bencao*,

³¹ Orig. viz str. 148 v Disertační práci.

³² Orig. viz s. 148 v Disertační práci

legitimizuje svou existenci již svým samotným názvem, neboť právě tímto vyjadřuje příslušnost k dlouhé a kontinuální tradici literatury *bencao*, o níž jsme hovořili dříve v této práci³³. Využívá rovněž také uspořádání ve formě výčtu všech zaznamenaných informací o rostlinách pro případ subsistenční nouze (Huang 2021, 91), přičemž se zaměřuje na jejich názvosloví, charakteristiku jejich povahy a chuti, lokalizaci, prostředí, léčivé účinky, a především na jejich užitečnost či stravitelnost v případě nouze. Kromě uplatnění standardní žánrové struktury pak toto dílo uplatňuje další, rovněž nedávno zmíněnou a popsanou legitimizační strategii, a to literárně-umělecké odkazy. Jedním z takových prototypických příkladů je zobrazení rostliny v básnickém díle, které lze považovat za produktivní prostředek čínské referenční tradice. Taková informace se však v kontextu bezprostřední existenční krize jeví jako poněkud irelevantní a nepraktická, ale v obecné rovině přispívá k celkovému posílení vlivu a kanonicko-formálního statusu díla. Bez těchto ideologických prostředků by byl impakt díla pravděpodobně velmi nízký. Tato skutečnost tak názorně ilustruje analogické srovnání s pojetím moderního vědeckého kánonu.

Huangzheng Yaolan, ačkoli Needhamovskou tradicí vynechaný z eskulentního kánonu, tyto charakteristiky definující čínský rostlinopisný diskurz rovněž naplňuje. Jeho autor, Yu Ruwei, používá odkazy na mýtotvorná díla čínské historie, jako je např. *Kniha písní* (Shijing) 诗经, jakožto prostředek legitimizující jeho dílo, přičemž poukazuje na výskyt mnoha ekonomicky významných rostlin přítomných již v tomto naprosto klasickém díle (Downs 2000, 275, 276). Zde právě spatřujeme očividný záměr propůjčit svému dílu legitimitu a vyhovět tak vymezeným konvencím. Yu Ruwei ve svém díle *Huangzheng Yaolan* rovněž hojně využívá odkazy na *Jiuhuang Bencao*, první oficiální dílo Eskulentního hnutí (Downs 2000, 276), čímž se snaží o deklaraci příslušnosti k tomuto žánru. Svého předchůdce sice necituje, ale ani tato skutečnost není v kontextu čínské citační praxe nijak zvláštní. V kapitole o hladomorových potravinách autor uvádí různé kategorie informací, které jen dále potvrzují snahu prokázat žánrovou příslušnost díla. Yu Ruwei se tak očividně snaží na ve svém spisu implementovat standardní kanonickou strukturu. Nicméně i Jennifer Downs (2000, 285) poukazuje na nepraktičnost tohoto typu informací v kontextu závažného nedostatku potravy a obviňuje Yu Ruweie z pokrytectví, především kvůli jeho kritice vládních úředníků, přestože sám zaujímá podobný, as to spíše teoretický, až nepraktický přístup k intervenci, při již probíhajícím hladomoru.

³³ Připomeňme si, že počátek *bencao* je typicky spojován s ranným obdobím dynastie Han, tj. 3. stol. př. n. l.

4.1.4 Yu Ruweiovy pokusy o pragmatický přístup k hladomorové intervenci

Tvorbu Yu Ruweie můžeme do jisté míry považovat za mírný odklon od reprezentativního díla eskulentního hnutí, *Jiuhuang Bencao*. Navzdory silnému ideologickému patosu najdeme v *Huangzheng Yaolan* řadu pragmatických konceptů, které mohou mít z objektivního hlediska mnohem významnější dopad na úspěšné zvládnutí období akutního nedostatku potravy, či jeho destruktivním důsledkům dokonce úspěšně předcházet, či tyto důsledky a jejich vliv na přežití obyčejného lidu zmírnit. Yu Ruwei se totiž nesnažil zastírat své silné přesvědčení o významu dlouhodobého plánování a přípravě na případy období nedostatku potravy. Tyto své myšlenky vyjádřil a formuloval do různých strategií, jejichž cílem bylo poučit lid a vést ho k vytváření zásob na horší časy. Tyto strategie zahrnovaly ekonomickou diverzifikaci pěstovaných plodin³⁴, hledání alternativních zdrojů potravy k hlavním druhům obilovin (v čínském kontextu také známých jako „pět zrn“ neboli *wu gu* 五谷³⁵) nebo pěstování tzv. cash crops, které by bylo možné v případě potřeby zpeněžit nebo směnit (Downs 2000, 278).

V tomto případě Yu Ruweiova práce nabývá v jistém smyslu schizofrenních rysů, protože i navzdory silnému důrazu na deklarování příslušnosti díla k oficiálnímu kánonu, obsahuje i pokus o dodání dávky vlastní invence a uplatnění osobitého přístupu, v němž věcně popisuje způsoby pěstování a zpracování několika druhů rezilientních a ve všech ohledech výhodných plodin, které v případě potřeby lze i zpeněžit, což jsou myšlenky, ve své podstatě uplatňující přístupy kapitalismu. Stejně tak je Yu Ruwei zároveň průkopníkem definování kritických postřehů – zamýšlí se nad účinností dlouhodobých strategií, jako je prevence hladu, a dovoluje si i kreativně se nad problematikou zamyslet: *„Když se zasadí pět zrn, někdy je dobrá úroda a někdy je úroda špatná. Toto je způsobeno výkyvy klimatu. Ale růst taro je vázán na práci. Pokud je způsob pěstování vhodný a péče a hromadění bláta včasné, pak může být*

³⁴ Také známé pod anglickým termínem „inter-cropping“, neboli simultánní pěstování více druhů plodin (typicky obilovin) společně s dalšími druhy plodin (např. luštěnin), které tvořily jakýsi předvoj pro následnou výsadbu obilovin. Takovým příkladem je sója, jejíž pěstování prokysličuje půdu a vytváří vhodnější podmínky pro následné pěstování obilovin (McAlvay et al. 2022, 2). Opakem diverzifikované zemědělské výsadby je „mono-cropping“, neboli přístup, kdy je masově upřednostňována výsadba jednoho druhu plodiny. Tento přístup je v současnosti uplatňován i v ČR, a to např. při pěstování řepky olejky (*B. napus*). Mono-cropping je typicky uplatňován při pěstování ekonomicky výhodných plodin (tzv. cash crops), avšak z hlediska prevence nedostatku potravy riskantní strategií, která z krátkodobého horizontu upřednostňuje tržní zisk z výsadby ekonomicky výhodné plodiny nad cílenou diverzifikací sklady pěstovaných plodin pro případ, že jeden druh plodiny nebude mít úspěšnou úrodu (Song et al. 2022, 2).

³⁵ Tradičně přijímaný překlad do anglického jazyka může být nepřesný, vzhledem k zahrnutí plodin, které bychom nepovažovali za „zrna“ (konopí a sója). Může se tak jednat o další případ snahy o nalezení umělého ekvivalentu pro specificky čínský kontext. Tomuto rovněž nasvědčuje i základní kategorizace čínské stravy na tzv. staple foods (饭) a non-staple foods (菜), kdy se nejedná výlučně o doslovné překlady těchto terminů, nýbrž jsou zde použity genericky a zástupně pro celou kategorii různých plodin, které tvořily základ (饭) a doplnění skladby potravy v Číně (菜, tedy cokoliv, co nebylo 饭) (Dardess 1996, 18–19).

[pěstování tara] finančně velmi výhodné a lze se potom spolehnout na to, že v neúrodném roce tak odvrátí hladomor a doplní nedostatek obilovin.“³⁶ (přeloženo Jennifer Downs 2000, 280).

Tato část díla *Huangzheng Yaolan* poměrně výstižně ilustruje podstatu Yu Ruweiova pohledu na svět. Implicitně poukazuje na skutečnost, že hladomor je sice prvotně vnímán jako přírodní jev, ale je v moci člověka (a tedy i jeho zodpovědností) pokusit se mu svým veškerým možným úsilím zabránit, mimo jiné i osvojením si tržního způsobu myšlení. Tento názor se shoduje s autoři dalších výzkumů³⁷. I historička zabývající se ekonomickou historií Číny se zvláštním zaměřením na hladomory, Lillian Li (1982, 691–692), potvrzuje důležitost zavedení většího množství tržních pobídek v predominantně zemědělských společnostech, jako tomu bylo v případě císařské Číny, tj. motivovat lid k větší podnikavosti a sekundárně tím pak podporovat jejich soběstačnost co se týče zajištění obživy.

Když se vrátíme zpět do problematiky specifického způsobu citačního aparátu, který byl za účelem šíření ideologie a utvrzování legitimacy v dílech, i v *Huangzheng Yaolan* si můžeme povšimnout, že platným prostředkem pro vyjádření životně důležitého významu takové rostliny je nejen rozsah informací o ní (**pragmatický přístup**), ale především množství literárních a historických referencí a poukázání na přítomnost různých rostlin již ve starověkých kanonických dílech, jako je *Liexian Zhuan* 列仙传³⁸, nebo na zmínky osobností v kontextu dané rostliny, jako je např. Su Dongpo 苏东坡³⁹, které mají jen minimální význam pro mimořádné situace a zejména pro kritický nedostatek potravin (**formalistický přístup**) - na tento nedostatek kriticky upozorňuje i Jennifer Downsová (2000, 285). Ve světle předchozích interpretací však nyní vnímáme, že Yu Ruwei tyto metatextové prostředky skutečně používá za účelem přesvědčení lidu o užitečnosti včasného pěstování vhodných rostlin.

4.2 Poohlédnutí se za historií hladomorové literatury v Číně

Po kontextualizaci tematiky hladomoru a role produkce rostlinopisných děl, která odráží snahu čínského císařského aparátu o udržení legitimní linie, se vrátíme k úvaze o rozporu mezi formou, a obsahem těchto děl. Již nyní vnímáme, že díla eskulentního hnutí se zdají být ideologicky motivovaná, ale kromě jejich kanonické formy nás zajímá i jejich obsah, čemuž jsme se již

³⁶ Orig. viz str. 152 v Disertační práci.

³⁷ Viz Lee 1980 a Rawski 1972.

³⁸ Taoistická hagiografie (volně přeloženo jako „Životy nesmrtelných“) z 1. stol. př. n. l. Zajímavou skutečností pro tento výzkum je, že překvapivě v tomto druhu díla se poprvé objevuje soudobý disylabický výraz pro vodnici (*B. r. rapa*) 芜菁 (viz publikace autorky výzkumu toho času v recenzním řízení (Šamajová et al. 2023), či Šamajová 2018).

³⁹ Songský poeta a gurmán. Je po něm pojmenován i tradiční čínský pokrm, 东坡肉 (dušený vepřový bůček) (Law 2004, 336).

krátce věnovali u analýzy opomíjeného díla svým zaměřením a dobou vydání defacto zapadajícícm do tvorby tohoto hnutí, *Huangzheng Yaolan*.

Jen málo studií se zabývá především významem rostlin a šířením znalostí o jejich pěstování a zpracování. Jako zástupný příklad uveďme Sarah Chen Huang (2021), která se ve své recentní studii zabývá naplněním potenciálu všech rostlin v *Jiuhuang Bencao*. Její práce představuje precedens, který by měl být následován - z hlediska krizového řízení je nezbytné nejen mapovat, a analyzovat kolektivní a do značné míry oddělenou perspektivu státu, ale také pátrat po faktorech, které ovlivňují, co může být skutečně užitečné pro běžné čtenáře manuálů čítajících kritické znalosti znázorněných v literatuře zabývající se prevencí a zmírněním následků hladomoru, tedy pro prostý lid. Zde si opět klademe otázku, nakolik je účinný často citovaný *Jiuhuang Bencao*, který se snaží poskytnout vyčerpávající výčet snad o všech dostupných a jedlých (netoxických) rostlinách, které rostly ve volné přírodě a mohly být potenciálně konzumovány právě v případě nouze. Toto zjištění nás vede k domněnce, že **krizová intervence**, zde reprezentovaná *Jiuhuang Bencao* a dalšími díly podobného formálního stylu vyprodukovanými v rámci eskulentního hnutí, se zdá být méně účinná než **dlouhodobá prevence**. Prevence je zásadním pojmem, který je hlavním tématem nejen hladomorových příruček, ale i jiné, kanonické, ale silně pragmatické literatury, zosobněné například již mnohokrát zmiňovaným agrikulturní příručkou *Qimin Yaoshu*. Právě z tohoto díla Yu Ruwei hojně čerpal při tvorbě svého *Huangzheng Yaolan*, a tím nás zavedl takřka o tisíc let zpět do třicátých, nebo čtyřicátých let šestého století našeho letopočtu, tedy do doby, kdy tato komplexní zemědělská příručka vznikla (Li 2001, 26–27). Téma krize je v *Qimin Yaoshu* formálně upozaděno, nebo spíše pouze zešíroka implikováno celkovým zaměřením díla. Přesto se obsah obšírně věnuje několika strategiím, na které upozornil jak Yu Ruwei, tak například Walter H. Mallory (1926) ve své knize *China: Land of Famine*, kde nejenže autor pokračuje v popisu stavu, v němž se Čína potýká s tehdy již chronickým nedostatkem potravy, ale také potenciálními řešeními, jak tento problém řešit, byť místy naivní optikou neznalého pozorovatele ze Západu: „Zuřivý boj o existenci v Číně přirozeně vedl k štěnění/uchovávání⁴⁰ potravy. Tato zásada byla vlastně tak pevně zakotvena praxí generace za generací, že se zakořenila ve společenských zvyklostech lidí, jejich filozofii, a dokonce i v jejich náboženství.“⁴¹ (tamtéž, s. 139).

⁴⁰ Pozn.: Z anglického originálu můžeme vnímat jistou dichotomii (v obou případech relevantní tématu), kdy slovní spojení „conservation of food“ lze interpretovat buď jako šetření potravinami, anebo jako uchovávání potravin na delší dobu. Je poměrně pravděpodobné, že v tomto případě autor zvolil tento výraz zcela záměrně.

⁴¹ Orig. viz str. 156 v Disertační práci.

Ačkoli je tón většiny raných západních úvah o poměrech v tehdejší Číně typicky západocentricky zaujatý a hodnotící, musíme ocenit Malloryho bystré pozorovací schopnosti, které neopomněly ani hluboce zakořeněnou praxi uchovávání potravin, a to díky neustálé snaze císařského státu regulovat a zdůrazňovat význam zemědělského plánování i na té nejnižší úrovni, tj. z pohledu jednotlivých domácností, nebo snad díky vydávání obsáhlých zemědělských pojednání, která si dala záležet na upevňování znalosti umění uchovávat potravu, z něhož se pak následně stává **umění “uchovávat” lidí**. Není překvapující, že právě na tento koncept implicitně odkazuje samotný název několikrát citovaného díla *Qimin Yaoshu*, který možná dříve unikl naší pozornosti. Jak poznamenává H. T. Huang (2000, 402), znak 齐 nebo také v tradičním zápisu 齊, byl rovněž i výraz pro konzervované potraviny, používaný v *Zhouských obřadech* (Zhou Li 周礼). Tuto interpretaci potvrzuje dokonce i souhrnný výkladový slovník z dynastie Qing, *Kangxi Zidian* 康熙字典. V *Shuowen Jiezi* 说文解字 je doložena další nápadná zmínka o *qi* jako o výrazu pro skladování obilí, která nás může vést k přehodnocení překladu *Qimin Yaoshu*.

S ohledem na tuto skutečnost se obracíme ke studiu konzervačních praktik, které se objevují v čínských historických záznamech, protože mohou představovat potenciálně významnou strategii nenápadné, ale zato přirozené a především dlouhodobé prevence hladomoru, na rozdíl od vládních intervencí z konce období Qing, které, pokud nebyly udržovány, pravděpodobně vedly k přílišné závislosti lidí na podpůrných opatřeních, což postupně zničilo jejich schopnost praktikovat flexibilitu ve stravování, jakož i šetrné a promyšlené zacházení se zdroji potravy. Jak byly tyto postupy a metody technicky koncipovány a prováděny, které rostliny se ukázaly být obzvláště užitečné díky jejich testování v těžkých dobách, bude předmětem našeho budoucího zkoumání.

5 ZÁVĚREČNÁ DISKUZE

V poslední kapitole této disertační práce se zaměříme na shrnutí nejzásadnějších zjištění, která vychází z dílčích závěrů předešlých kapitol této práce. V rámci shrnutí se rovněž vyjádříme k výzkumným otázkám tak, jak byly definovány v sekci zabývající se metodologií výzkumu. Kapitoly v této části odkazují na celková zjištění z plné verze Disertační práce autorky a shrnují tak všechna zjištění, kterých bylo dosaženo v rámci všech sedmi kapitol původní práce.

V **první kapitole** jsme se pokusili nastínit motivaci tohoto výzkumu, která se formovala po dobu několika let a která vyvstala z autorčina zájmu o zkoumání kulturního významu rostlin. Tato práce se snaží zasadit o vnímání rostlin jako součástí kultury, či jako hmotných

materiálních artefaktů a iniciovat nové přístupy, jak tyto zkoumat. Jako veškeré kulturní komplexy jsou rostliny zachyceny v písemných formátech, to nám umožňuje rostliny zkoumat jako textovou informaci. Ve stejném duchu jsme se snažili poskytnout čtenáři co možná nejobsáhlejší výčet disciplín, nehledě na jejich základní příslušnost k humanitním, či přírodovědným vědám, které se studiem kulturních rostlin mohou zabývat. Zásadní otázkou celého výzkumu bylo, jaký z těchto přístupů se jeví jako nejvhodnější, či abychom se vyhnuli zbytečnému hodnocení, nejrelevantnější. Studium rostlin v sobě skýtá obrovský multidisciplinární potenciál, jmenovali jsme přístupy z etnobotaniky, botaniky, digital humanities, archeobotaniky, či kulturní antropologie, z nichž pro tento konkrétní výzkum vyvstává jako nejvhodnější studium historie z pohledu tzv. „malých“ nebo „všedních“ věcí. Přínos mikrohistorické perspektivy vnímáme primárně v tom, že jejím prostřednictvím můžeme nahlížet na makrohistorii. Právě tyto všední věci ovlivňují běžný chod společnosti a rozhodují o jejím přežití, či zániku. Krize zapříčiněné nedostatkem potravy, které mohou mít různé primární důvody, přímo ovlivňují čínský dynastický cyklus. Zde vyslovme myšlenku, že historie, je vlastně historie environmentální, protože právě životní prostředí, nikoliv pouze politicky významné osobnosti, tvarují a utváří tok dějin.

V **druhé kapitole** jsme se snažili čtenáře seznámit s alternativními možnostmi, jak studovat abstraktní koncepty, jakými je třeba význam rostlin pro kulturu, autenticita pokrmů, nebo kvantitativní popis kulturních praktik. Pokusili jsme demonstrovat přínos těchto přístupů z digital humanities, avšak společně s kritickým zhodnocením míry jejich aplikovatelnosti, či úskalí užívání podobných přístupů. Za zásadní zjištění můžeme považovat skutečnost, že strojové metody jsou plodným zdrojem inovace a skýtají potenciál efektivně asistovat při tradičním studiu (nikoliv a pouze jen) humanitních témat. Nelze však zcela eliminovat individuální přístup jednotlivých výzkumníků, kteří jsou s limity strojových metod analýzy textu dobře obeznámeni. K tomuto závěru jsme došli při nedostatečném sémantickém třídění a selekci plodin ze zkoumaného díla (*Qimin Yaoshu*).

V **třetí kapitole** jsme měli za úkol se seznámit se základními principy etnobotaniky a vybranými etnobotanickými studii zabývajícími se významnými kulturními rostlinami, přičemž jsme se nejvíc snažili věnovat kritickému zhodnocení užití zvolených metod a konceptů a samotné etnobotaniky jako názvu pro studium čínských rostlinovědných komplexů. Tato kapitola se tak nestala jen pouhým encyklopedickým výčtem definic a historie etnobotaniky, ale plnohodnotnou dílčí analýzou diskurzu, který se jeví být poměrně silně založený na eurocentrických konceptech a zaměřený na exotizující studium neevropských rostlinovědných tradic, které díky snaze aplikovat na ně západní kulturní kategorie mohou být

vnímány nevědecky, podřadně, či jinak umocňovat koncept „jinakosti“. Vzhledem k tomu, že se tohoto přístupu chceme vyvarovat, a naopak podporovat studium nezápadních kultur jako hledání společných rysů, nikoliv jen odlišností, bylo zásadním dílčím závěrem ustanovení terminologie, kterou jsme se snažili aplikovat ve zbytku této práce. Tato sebereflexe je patrná i v úpravě názvu této práce.

Abychom byli schopni komparace a lepšího zhodnocení specifík a vývoje čínské rostlinopisné tradice, bylo ve **čtvrté kapitole** naším úkolem i stručné poskytnutí zásadních historických okamžiků z vývoje evropského botanického programu, se zvláštním zřetelem na to, kdy došlo k ustanovení této vědy, a jaká jsou kritéria vědeckosti. Z těchto obecných kritérií vědeckosti se pro zaměření tohoto výzkumu zdá být nejzásadnější kritérium vědeckého jazyka, který je v celém západním světě spojován s latinou. Absence latiny v čínském kánonu je tak hlavním kritériem, které z čínské tradice dělá odlišnou, „nevědeckou“ entitu a podporuje myšlenku monolitizace západní vědy. Z našeho historického průzkumu jsme se dále dozvěděli, že evropská geneze botaniky v podstatě kopírovala historický vývoj v Evropě, a to včetně náhlých vzruchů a pádů, či zásadních objevů. Pokud bychom měli použít techničtější a obraznější příměr, mohli bychom evropský botanický vývoj zobrazit pomocí sinusoidy. Z evropské botanické tradice tak především vyčnívají velikáni, kteří se zasloužili o různá prvenství. Jmenujme Carla Linnaea a jeho binomickou nomenklaturu, tj. dvojí pojmenování rodové a druhové v latině a národním jazyce.

Popis vývojových milníků evropské botanické tradice sloužil jako vstupní bod pro jeho komparaci s čínskou rostlinovědou v **páté kapitole**. Zde jsme si jako primární cíl určili na příkladu kulturně významné plodiny (*Brassica rapa* var. *rapa*, čili vodnice, nebo jejich příbuzných) zmapovat rostlinopisné milníky v Číně. Zde jsme se zabývali pouze díly z období čínských dynastií, tj. od dynastie Han. Výčet nesledoval poněkud arbitrární řazení dle chronologie vydání děl, ale podle jejich příslušnosti k žánrům, které poprvé definoval Joseph Needham a kol. (1986). Na těchto rostlinopisných dílech jsme sledovali jejich strukturu, formu a obsah. Mapováním velkého počtu děl jsme zjistili, že na rozdíl od Needhama jsou nejproduktivnější žánry rostlinopisných děl čtyři. Lexikograficko-encyklopedické slovníky, tradiční rostlinopisy (*bencao*), agrikulturní příručky a hladomorová literatura. Tyto žánry jsou v čínské rostlinovědné historii kontinuální a tvoří jakési konstanty souborů znalostí o přírodě. Z formálního hlediska je společným jmenovatelem dodržování citačního aparátu, který čerpá z předešlých prací a snaží se o jejich kompilaci. Z pohledu současné vědy bychom takovou strategii nazvali jako „mapování dosavadního stavu poznání“, či „state of the art“. Specifické na této strategii je, že čínští autoři necitují autory, ale názvy děl. Díky této tradici je vývoj

roślinopisu prostý náhlých vzruchů a pádů. Zásadní zlom přichází až s osobností Li Shizhena, který publikací svého *Bencao Gangmu* (*Osnova rostlinopisů*) 本草綱目 stanovuje nový standard. Jedná se o nejobsáhlejší dílo, které tímto z pohledu konfuciánského ideálu dosahuje dokonalosti, vzhledem k zahrnutí takřka všech dosavadních poznatků o přírodě. Z pohledu západního ideálu vyzdvihneme, že Li Shizhen je empirikem, který jako jeden z prvních čínských autorů dodává vlastní kritické zhodnocení předešlých rostlinopisných prací. Po Li Shizhenovi však přichází období generických produkcí, které svou hloubkou již nedosahují věhlasu Liho. Prostor pro dalšího tradičního polyhistora je dále blokován konfrontací čínského tradičního rostlinopisu s evropskou botanikou, která začíná být plouživě do Číny importována již evropskými misionáři v průběhu 17. a 18. století, a v 19. století je asimilována do této tradice plně, kdy i pro botaniku jako vědní obor vzniká v čínském jazyce název *Zhiwuxue* (植物学).

Na tyto poznatky jsme ihned navázali v **šesté kapitole**, kde jsme se pokusili o syntetické zhodnocení jednotlivých rostlinopisných žánrů v čínské historii, přičemž jsme definovali základní filozofické koncepty, které měly zásadní vliv na obsah a formu této tradice. Této kategorizaci společně s formativními koncepty říkáme fundamentálie a patří mezi ně bezesporu koncepty *gewu* 格物 a *gezhi* 格致, které bychom souhrnně popsali jako motivace zkoumání všeho kolem v souborném duchu, a to do úplnosti. Tyto koncepty se projevují u všech rostlinopisných žánrů. Dále jmenujme koncept nápravy jmen, *zhengming* 正名, který se projevoval napříč všemi žánry děl, a to i těmi méně jazykově orientovanými. Snaha o výčet a revizi názvů rostlin je tak kulturně specifickým jevem, který představuje další výzvu pro západního badatele. Posledním nejzásadnějším formativním konceptem čínského rostlinopisu jmenujme konfuciánský ideál starostlivého otce, který se stará o blaho svého lidu a který mu za tuto starost propůjčuje Mandát Nebes. Jedná se tak o formu společenského kontraktu, který sekundárně sloužil jako motivace čínského státního aparátu udržovat linku produkce rostlinopisných děl, která byla považována za kanonická. K jazykové situaci poznamenejme, že ačkoliv je latinský binomický systém často dáván do kontrastu s nelatinskými systémy, v čínském kontextu se jedná o jakousi analogii v používání literárního jazyka, který sloužil jako pojítka sdružující danou oblast. Latina v evropském kontextu sloužila jako pojítka mezi národními jazyky a jako vědecká *lingua franca*. V Číně vzhledem k homogenitě jazykového zápisu ani nebyla potřeba. V tabulce níže nalezneme souhrnnou kategorizaci nejproduktivnějších žánrů čínského rostlinopisného kánonu s přihlédnutím na specifické poznatky, které vyvstaly z důkladného studia formy, obsahu a společenské funkce jednotlivých žánrů.

	<i>lexikografické encyklopedické slovníky</i>	<i>a čínská materia medica (bencao)</i>	<i>agrikulturní příručky</i>	<i>hladoromová literatura</i>
peaky	Han, Tang a Qing	Tang, Song, Ming	Song, Yuan, Ming, Qing	
první dílo	Erya 尔雅	Shennong Bencao Jing 神农本草经	Fan Sheng Zhi Shu 范勝之书	Jiuhuang Bencao 救荒本草
významná díla	Erya 尔雅, Yupian 玉篇, Fangyan 方言, Shuowen Jiezi 说文解字	Shennong Bencao Jing 神农本草经, Bencao Jing Jizhu 本草经集注, Xinxiu Bencao 新修本草, Zhenglei Bencao 证类本草, Bencao Gangmu 本草纲目	Qimin Yaoshu 齐民要术, Yinshan Zhengyao 饮膳正要, Wang Zhen Nongshu 王祯农书	Jiuhuang Bencao 救荒本草, Huangzheng Yaolan 荒政要览
obsah	soupis encyklopedický, etymologie výrazů, místní variety	organický svět v heslech (fauna, flora, nerosty)	zemědělské techniky, předpisy a plodiny, recepty	soupis jedlých planě rostoucích rostlin
forma	reference na kanonické texty, sémantické i arbitrární kategorizace	reference na kanonické texty, sémantické i arbitrární kategorizace, habitat, toxicita, původ, etymologie, léčebné a další využití	reference na kanonické texty, habitat, původ, etymologie, praktické informace, postupy, návody	reference na kanonické texty, habitat, původ, toxicita, léčebné a další využití
společenská funkce	všeznalost/ 格物, 格致, studijní kánon	všeznalost/格物, 格致, prevence a léčba, kontinuita, legitimita	všeznalost/ 格物, 格致, prevence hladu, legitimita, Mandát Nebes	všeznalost/ 格物, 格致, intervence, ideologie, legitimita, Mandát Nebes

Tabulka 6: Souhrnná kategorizace čínského rostlinopisu s ohledem na formu i obsah

V této kapitole jsme se rovněž dozvěděli, že díky vysoké kontinuitě čínské rostlinopisné tradice lze mapovat historické události a tyto korelovat se zásadními společenskými jevy, jakými jsou krize, které přímo souvisí s distribucí rostlinopisných znalostí, tj. hladomory. Toto zjištění koresponduje s přístupy zkoumání historie všedních věcí, či historie environmentu. Lze tedy říci, že životní prostředí přímo utváří historii. V antropocentrickém vidění historie je tímto

hybatelem člověk, v environcentrickém je člověk stavěn do pozice, kdy jeho zásadním příspěvkem do toku dějin je, jakým způsobem s touto manipulací přírody vyrovná.

V **sedmé** a zároveň poslední **kapitole** jsme se na základě předchozího studia čínského rostlinopisu a jeho relevanci pro společensko-historický vývoj věnovali analýze eskulentního, nebo také hladomoropisného diskurzu. Hladomorová literatura vyvstala zcela přirozeně jako nejzajímavější a zároveň nejunikátnější kategorie čínského rostlinopisu, a to vzhledem ke své přímé spojitosti se společenskými krizemi, tedy hladomory, které jsme jmenovali výše. V této analýze jsme se primárně věnovali kritickému zhodnocení motivace produkce hladomorových děl, jejich společenskému užitku v kontextu společenské situace období vlády dynastie Ming, kdy toto Eskulentní hnutí, jak jej pojmenoval Needham a kol. (1986) bylo aktivní. Zjistili jsme, že hladomorová literatura je v podstatě komplementární k rostlinopisné literatuře (*bencao*), protože zcela věrně kopíruje strukturu tohoto žánru. Z rostlinopisné produkce se stal manifest dynastické kontinuity a tím pádem i legitimacy. Může tak říct, že zde docházelo k prioritizaci formy nad obsahem, která je v podstatě selháním komunikace vědy. Tuto interpretaci ještě více umocňuje skutečnost, že obsah hladomorových rostlinopisů se omezoval na výčet marginálních a nutričně chudých rostlin, které sice člověka neotrávily, ale zároveň ani nezasytily. Právě zde kontrastuje dílo *Huangzheng Yaolan*, které, ačkoliv bylo vyprodukováno s explicitním motivem hladomoru, a v době vlády dynastie Ming, tedy v době eskulentní produkce, nebylo Needhamem a kol. (1986) zahrnuto do hladomorného kánonu. Z komentářů jeho autora jsme došli k závěru, že se tak mohlo stát kvůli explicitní kritice vládnoucí vrstvy, která je z pohledu autora zodpovědná za hladomor a za potýkání se s jeho následky, čímž bylo implikováno, že takový vládce má pozbýt Mandát Nebes, protože nenaplnil svou základní povinnost, nasytit lid. Hladomorové eskulentní hnutí tak můžeme považovat za ideologický manifest mingské vlády na pozadí společenské transformace, která představovala hrozbu pro stabilitu čínské kulturní kontinuity. Právě dílo *Huangzheng Yaolan* nás utvrdilo v tom, že pro skutečné, nezideologizované řízení společnosti v krizi je zásadní prevence, nikoliv intervence. Intervenci v tomto případě zastupují kanonická rostlinopisná díla eskulentního typu (*Jiuhuang Bencao*), zatímco prevenci *Huangzheng Yaolan* a *Qimin Yaoshu*, ze kterého předešlé dílo do velké míry čerpá. Díky tomuto zjištění se nám podařilo revidovat hladomornou literaturu (viz 7.1) a zahrnout do ní díla, která nejsou pouhou variací na rostlinopisy *bencao*, ale která upřednostňují prevenci v podobě systematického zacházení s rostlinami.

Právě soubor těchto činností typicky najdeme v dílech, která Needham a kol. (1986) klasifikují jako agrikulturní příručky. Pevně tedy doufáme, že zjištění tohoto výzkumu přispějí k alternativnímu vnímání žánru agrikulturních příruček jako zcela zásadního nejen v kontextu

čínské historie, ale že budou sloužit jako příklad dobré praxe, který má potenciál být aplikován i na náš čas i prostor. Ostatně souslednost několika krizí z recentní doby, a to včetně krize klesající společenské relevance humanitních věd v primárně technokratické společnosti nás pouze utvrdila v relevanci zkoumání tohoto tématu na pomezí věd. Právě zde čtenáři příhodně poskytneme následující nadčasovou citaci z předmluvy *Huangzheng Yaolan*, která nejen vystihuje skutečný humanistický a pragmatický přístup k řízení v krizi, ale zároveň se v ní neubráníme jisté paralele se současnou situací:

„Dodnes se úředníci běžně řídí rutinou a nesoustředí se na politiku boje proti hladomoru. Jednoho dne nastane krize a pak se náhodně snaží situaci napravit. Je směšné se domnívat, že se tím změní stav nouze celé země a jejího lidu⁴².“

Yu Ruwei, autor *Huangzheng Yaolan*, se tak stává nadčasovým komentátorem své doby, který ačkoliv částí své práce je konformním vůči stanovenému formátu zavedené praxe rostlinopisné produkce, přichází s pragmatickým zhodnocením doby, myšlenkami o zodpovědnosti vladařů a jejich roli v učení lidu soběstačnosti a jistého druhu **subsistenční rezilience**. Nově kontextualizuje *Qimin Yaoshu* v subžánru hladomorové literatury, tzv. **prevenční literatury**, čímž nám poskytuje důvod, proč tento zásadní a formativní pramen zkoumat i v budoucnu.

6 RESUMÉ

This doctoral research was primarily aimed at discovering the intersection between the sciences that have historically studied, and presently continue to study, cultivated plants. The importance of plants has been given to the ancient world, at both extremes of the Eurasian cultural continuum. The beginning of interest in the study of plants can be traced back to the early days of writing. The first treatises compiling extensive knowledge about plants date from this period, as exemplified by ancient Roman-Greek classics such as Theophrastus, Pliny, and Pedanius Dioscorides. The aim of this research was to provide an analytical summary and classify the existing study of plants, from the early development to the modern concept, and to compare the two traditions (Chinese and European) with respect to their cultural-philosophical-linguistic specifics. Particular attention was paid to a unique genre of the Chinese plant tradition, the so-called famine literature, which has no parallel in the European context. The so-called Esculentist Movement, a series of Ming-dynasty-era writings on famine food, as coined by Joseph Needham and his collaborators, however, proved to be a very strong ideological

⁴² Orig. viz str. 165 v Disertační práci.

manifest whose main purpose was to serve the legitimisation of the imperial rule, and an extension of Confucian ideals, namely the maintaining of the Mandate of Heaven and fulfilling the role of a benevolent and caring father to his people by providing them with means of survival in times of hardship. Moreover, it was discovered that the truly pragmatic and famine-preventive literature could be traced to the 6th-century agricultural treatise, Qimin Yaoshu, whose primary focus on crop production, harvesting, processing and long-term preservation plays a vital role in maintaining flexible subsistence patterns in China. This research attempted to introduce approaches to the subject of cultural plants from different perspectives, especially from the perspective of environmental history, and the history of every day, which, in the form of environmental and social crises could be considered the driving force of history.

7 BIBLIOGRAFIE

ALBUQUERQUE, U. P., M. A. RAMOS, W. S. FERREIRA Jr. a P. M. DE MEDEIROS. 2017. *Ethnobotany for Beginners*. Springer International Publishing, 2017.

ANDERSON, F. J. 1977. *An Illustrated History of the Herbals*. New York: Columbia University Press.

BEAGON, M. (přel.). 2005. *The elder Pliny on the human animal: Natural History, Book 7*. Oxford University Press.

BRAY, F. aj. NEEDHAM. 1984. *Science and Civilisation in China, Volume 6 Biology and Biological Technology, Part 2: Agriculture*. Cambridge University Press.

DARDESS, J. W. 1996. *A Ming Society. T'ai-ho County, Kiangsi, in the Fourteenth to Seventeenth Centuries*. University of California Press.

DIKÖTTER, F. 2010. *Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958–62*. Bloomsbury Publishing.

DOWNS, J. E. 2000. "Survival strategies in Ming dynasty China: Planting techniques and famine foods." *Food and Foodways* 8: 273–288. <https://doi.org/10.1080/07409710.2000.9962094>.

EDGERTON-TARPLEY, K. 2013. "Tough Choices: Grappling with Famine in Qing China, the British Empire, and Beyond." *Journal of World History* 24: 135–176. <https://doi.org/10.1353/jwh.2013.0000>.

European Commission. 2022 [online]. "The Linguistic Roots of Europe's Agricultural Transition." cit. [19. 4. 2022]. Dostupné z: <https://cordis.europa.eu/project/id/716732>.

FAN, K. W. 2009. "Climatic change and dynastic cycles in Chinese history: a review essay". *Climatic Change* 101: 565–573. <https://doi.org/10.1007/s10584-009-9702-3>.

FULLER, P. 2015. "Decentring international and institutional famine relief in late nineteenth-century China: in search of the local." *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 22: 873–889. <https://doi.org/10.1080/13507486.2015.1048189>.

GOLAHNY, A. (ed.). 2004. *Points of Contact: Crossing Cultural Boundaries*. Bucknell University Press.

GOTTHELF, A., W. W. FORTENBAUGH a R. W. SHARPLES (ed.). 1988. *Historiae I: plantarum et animalium. Theophrastean Studies: Fifteen Papers on Natural Science, Physics and Metaphysics, Ethics, Religion, and Rhetoric*. Transaction Publishers.

GREENOUGH, P. R. 1982. "Comments from a South Asian Perspective: Food, Famine, and the Chinese State." *The Journal of Asian Studies* 41: 789–797. <https://doi.org/10.2307/2055450>.

Gudai Hanyu Cidian (Daziben). 2002. Beijing: Shangwu Yinshiguan.

HARRELSON, W. 1976. Famine in the Perspective of Biblical Judgements and Promises. *Soundings: An Interdisciplinary Journal* 59(1): 84–99. <http://www.jstor.org/stable/41177984>.

HARVEY-GIBSON, R. J. 1919. *Outlines of the History of Botany*. London: A&C Black Ltd.

HELLE, H. J. 2017. "Confucius: Recapture the Lost Splendor", In *China: Promise or Threat?: A Comparison of Cultures* editoval Horst J. Helle, 97–111. Brill, Leiden, Boston,.

HINSCH, B. 1988. "Climatic Change and History in China". *Journal of Asian History* 2(22): 131–159. <http://www.jstor.org/stable/41930720>.

HUANG, C. 2021. "Fulfilling the Potential of All Plants: Jiuhuang Bencao and the Discourses on Famine Foods in the Ming Dynasty." *Ming Qing Studies*: 87–126.

HUANG, H. T. 2000. *Science and Civilisation in China, Volume 6 Biology and Biological Technology, Part 5: Fermentations and Food Science*. Cambridge University Press.

Chinese Text Project. 2006 [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/>.

ISELY, D. 1994. *One Hundred and One Botanists*. Iowa State University Press.

JIRÁNEK, T., M. LENDROVÁ a M. MACKOVÁ. 2009. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha: Karolinum.

JÖCKLE, C. 2003. *Encyclopedia of Saints*. Konecky & Konecky.

KARLGREN, B. 1931. "The Early History of the Chou Li and Tso Chuan Texts". *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities* 3: 1–59.

Knihkupectví Karolinum. b.r. [online]. „Z dějin české každodennosti. Život v 19. století.“ cit. [13. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.cupress.cuni.cz/ink2_ext/index.jsp?include=podrobnosti&id=228396.

KUBÍČKOVÁ, V. 2021. *Zahrada a zdraví. Botanické knihy šesti století ve sbírkách Vědecké knihovny v Olomouci*. Vědecká knihovna v Olomouci.

KUTNAR, F. 1963. *Malé dějiny brambor*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství.

LAW, E. 2004. *Intercontinental's best of China*. Beijing: China Intercontinental Press.

LEE, J. 1980. "Population Growth and Regional Development in Southwest China, 1250–1850". Workshop paper.

LI, L. M. 1982. "Introduction: Food, Famine, and the Chinese State." *The Journal of Asian Studies* 41: 687–707. <https://doi.org/10.2307/2055445>.

LI, W. (ed.). 2001. *Agro-Ecological Farming Systems in China*. The Parthenon Publishing Group Inc.

MALLORY, W. H. 1926. *China: Land of famine*. New York: American Geographical Society.

MANNING, K. a F. WEMHEUER (ed.). 2011. *Eating Bitterness. New Perspectives on China's Great Leap Forward and Famine*. University of British Columbia Press.

MCALVAY, A. C., A. DIPAOLA, A. C. D'ANDREA, M. L. RUELLE, M. MOSULISHVILI, P. HALSTEAD a A. G. POWER. 2022. Cereal species mixtures: an ancient practice with potential for climate resilience. A review. *Agronomy for Sustainable Development* 42(100). <https://doi.org/10.1007/s13593-022-00832-1>.

MÉTAILIÉ, G. 2015. *Science and Civilisation in China, Volume 6: Biology and Biological Technology, Part 4: Traditional Botany: An Ethnobotanical Approach*. Cambridge University Press.

MEYER, F. G., E. E. TRUEBLOOD a J. L. HELLER. 1999. *The Great Herbal of Leonard Fuchs: De historia stirpium commentarii insignes, 1542 (Notable Commentaries on the History of Plants)*. Stanford University Press.

MORTON, A. G. 1981. *History of Botanical Science*. London: Academic Press, Inc.

NEEDHAM, J. a G. D. LU. 1969. "The Esculentist Movement in Mediaeval Chinese Botany, Studies on Wild (Emergency) Food Plants." *Archives internationales d'histoire des sciences* 2: 225–48. PMID: 11613594.

NEEDHAM, J., G. D. LU, a H. T. HUANG. 1986. *Science and Civilisation in China, Volume 6 Biology and Biological Technology, Part 1: Botany*. Cambridge University Press.

NEWMAN, L. F. (ed.). 1995. *Hunger in History: Food Shortage, Poverty, and Deprivation*. Wiley-Blackwell.

NUTTON, V. 2004. *Ancient Medicine*. Routledge.

OLIVOVÁ, L. 2005. *Tabák v čínské společnosti (1600-1900). Historická studie o tabáku v čchingské kultuře a společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

QUENNELL, M. a C. H. B. QUENNELL. 1895. *A History of Everyday Things in England* (four volumes). B.T. Batsford Ltd.

RAWSKI, E. S. 1972. *Agricultural Change and the Peasant Economy of South China*. Cambridge: Harvard University Press.

ROCHE, D. 2000. *History of Everyday Things. The Birth of Consumption in France, 1600-1800*. Cambridge University Press.

SHIUE, C. H. 2005. "The Political Economy of Famine Relief in China, 1740-1820." *Journal of Interdisciplinary History* 36: 33–55. <https://doi.org/10.1162/0022195054026301>.

SLAMĚNÍKOVÁ, T. a D. UHER. 2022. *Svět v sinogramech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

SPENCE, J. D. 1999. *The Search for Modern China*. New York: W. W. Norton.

ŠAMAJOVÁ, K. 2018. "Vnímání Číny skrze její kulturní artefakty." Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci

UHER, D. 2013. *Hanská grammatologie*. Univerzita Palackého v Olomouci.

VOGEL, H. U. a G DUX (ed.). 2010. *Concepts of Nature: A Chinese-European Cross-Cultural Perspective*. Brill.

WILL, P.-E.- a R. B. WONG. 1991. *Nourish the People: The State Civilian Granary System in China, 1650–1850*. Michigan: Ann Arbor.

WILLIAMS, D. M. a S. KNAPP (ed.). 2010. *Beyond Cladistics: The Branching of a Paradigm*. University of California Press.

YATES, R. D. S. 1995. “War, Food Shortages and Relief Measures in Early China.” In *Hunger in History: Food Shortage, Poverty and Deprivation*, editovala Lucile F. Newman, 147–177. Wiley-Blackwell.

ZHANG, D. D., C. Y. JIM, George C. S. LIN, Y.-Q. HE, J. J. WANG a H. F. LEE. 2006. “Climatic Change, Wars and Dynastic Cycles in China Over the Last Millennium”. *Climatic Change* 76: 459–477. <https://doi.org/10.1007/s10584-005-9024-z>.

7.1 **Primární zdroje**

GU, Yewang. 543. *Yupian* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=598705&remap=gb>

HAN, Ji. (n.d.). *Nanfang Caomu Zhuang* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=687592&remap=gb>

HU, Sihui. 1330. *Yinshan Zhengyao* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=968624&remap=gb>

JIA, Sixie. 535. *Qimin Yaoshu* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=537732&remap=gb>

Kangxi Zidian [online]. 1710–1716. Dostupné z: <https://ctext.org/kangxi-zidian/210/0/zhs>

LI, Shizhen. 1596. *Bencao Gangmu* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=8&remap=gb>

MING, Jia. 1368. *Yinshi Xuzhi* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=461589&remap=gb>

Shennong Bencao Jing [online]. 184–280. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=en&res=580853&remap=gb>

SU, Jing. 659. *Xinxu Bencao* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=923585&remap=gb>

Taiping Yulan [online]. 977–984. Dostupné z: <https://ctext.org/taiping-yulan/zhs>

TANG, Shenwei. 11. stol. *Zhenglei Bencao* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=435587&remap=gb>

TAO, Hongjing. 499. *Bencao Jing Jizhu* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=987826&remap=gb>

XU, Shen. 2. stol. *Shuowen Jiezi* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/shuo-wen-jie-zi/zhs>

YANG, Xiong. 1. stol. př. n. l. *Fangyan* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/fang-yang/zhs>

YU, Ruwei. *Huangzheng Yaolan* [online]. 1607. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=en&res=493929&remap=gb>

ZHANG, Zhongjing. 170–219. *Jingui Yaolüe* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/jinkui-yaolue/zhs>

ZHOU, Gong. 3. stol. př. n. l. *Erya* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/er-ya/zhs>

ZHU, Su. 1406. *Jiuhuang Bencao* [online]. Dostupné z: <https://ctext.org/wiki.pl?if=en&res=161339&remap=gb>.

8 PUBLIKAČNÍ A ODBORNÁ ČINNOST AUTORKY

8.1 Konferenční příspěvky

“Gourmets in the Land of Famine”: Food Preserving Practices in the Contemporary North Eurasia. Asian Foods, Brno & Praha 2023 (hostující přednáška).

Ranné kvašené nápoje ve východní Asii. Chemie piva, Olomouc 2023 (hostující přednáška).

Možnosti využití multidisciplinárních metod k mapování historie kulturních plodin: případ čínské Brassica rapy. Interdisciplinární doktorandská conference UP, Olomouc 2022.

Famine Relief Manuals as a Means of Crisis Management: Plants Between Pragmatism and Ideology. Final Sinophone Conference – What is Hua? Olomouc 2022.

Combined Archaeobotanical and Linguistic evidence does not support the early domestication of Brassica rapa varieties. Workshop for Central Asian Archaeology, Max Planck Institute for Geoanthropology, Jena 2022.

Exploring Culturally-Determined Approaches to the Introduction and Subsequent Domestication of Novel Plants: The Case of Chinese Brassica rapa. 19th Conference of the International Workgroup for Palaeoethnobotany, České Budějovice 2022.

Famine Relief Manuals as a Means of Crisis Management: Introducing a Continuous yet Under Researched Genre in Chinese Botanical Science. ACAS, Olomouc 2021

Mapping the Origin and Significance of Selected Brassica Genus Plants in the Euro-Asian Steppe Continuum. Workshop on Botanical Knowledge of Food Plants in Middle and Late Imperial China, Max Planck Institute for the History of Science, Berlin 2021.

Approaches to Studying the Chinese Scientific Canon: Surveying the History of Plants and their Voice in Histories. ACAS, Olomouc 2020.

Cabbage Pickling Practices and Vessels in the Euro-Asian Steppe Continuum. ACAS, Olomouc 2019.

Chinese Cabbage Returns to Europe: Plant Multiculturalization (konferenční poster). EACS, Glasgow 2018
https://www.researchgate.net/publication/327307994_Chinese_Cabbage_Returns_to_Europe_Plant_Multiculturalization.

Ethnobotanical data collection and cultural plants dispersal. Sinophone Borderlands Data Collection & Management Workshop, Olomouc 2018.

8.2 Publikační činnost

ŠAMAJOVÁ, K., O. KUČERA, D. FLATÝNEK, a V. MATLACH. 2016. Autenticita kung-paa v českém prostředí – data-mining jídla. *Nový Orient: časopis společnosti pro kulturní styky s orientem* (3): 52–57.

KUČERA, O., K. ŠAMAJOVÁ, R. ČIŽMÁROVÁ, a D. FALTÝNEK. 2018. *On the Origin of Chinese Cabbage* (Pre-print). dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/327311444_On_the_Origin_of_Chinese_Cabbage.

KUČERA, O., K. ŠAMAJOVÁ, R. ČIŽMÁROVÁ, D. FALTÝNEK, a H. OWSIANKOVÁ. 2018. Návrat čínského zelí do Evropy I.: O původu druhů. *Nový Orient: časopis společnosti pro kulturní styky s orientem* (2): 45–56.

ŠAMAJOVÁ, K. a M. ZAHRADNÍKOVÁ. 2022. Key Factors in the successful implementation of Chinese language courses in upper secondary schools: a case study from the Czech Republic. *The Language Learning Journal*. <https://doi.org/10.1080/09571736.2021.2023611>.

ŠAMAJOVÁ, K.. 2023. Famine Relief Manuals as a Means of Crisis Management: Plants Between Pragmatism and Ideology. In *Olomouc Asian Studies II – Continuity and Change* (přijato).

ŠAMAJOVÁ, K., R. Čižmarová, a O. Kučera. 2023a. An Analysis of Food Preserving Practices in the Contemporary North Eurasian Blogosphere. In *Sinophone Reader* (v recenzním řízení).

ŠAMAJOVÁ, K. R. Čižmarová, O. Kučera, a L. Kučera. 2023b. Combined Archaeobotanical and Linguistic evidence does not support the early domestication of Brassica rapa varieties. *Vegetation History and Archaeobotany* (v recenzním řízení).

8.3 Projekty a výzkumné aktivity

2017 grant IGA „Vnímání Asie skrz její kulturní artefakty“ (IGA_FF_2017_018)

2018 projekt Sinofonní příhraničí – Interakce na okraji (rešeršní činnost, odborné jazykové služby) (reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000791)

2018 Noc vědců „O původu zelí“, workshop „Výroba kimchi“

2019 grant IGA (spoluřešitel) „Mapování komplexity jazyků východní a jihovýchodní Asie“ (IGA_FF_2019_035)

2019 Noc vědců „Zelná planeta“ – workshop a přednáška

2019 Výzkumný pobyt v Shaanxi Normal University, Center for Northwestern Ethnic Studies

2020 grant IGA (spoluřešitel) „Rozhraní asijských kultur a společností“ (IGA_FF_2020_035)

2021 grant IGA (spoluřešitel) „Proměny asijských kultur a společností v čase a prostoru“ (IGA_FF_2021_028)

2021 grant TAČR (spoluřešitel) „Čínský jazyk na gymnáziích a středních školách“ (reg. č. TL02000557)

2021 Noc vědců „Kimči a jiná nakládaná zelenina v čase a prostoru“ – workshop

2021 Univerzita 3. věku „Čínská kuchyně“ – přednáška a praktický workshop

2022 projekt Sinofonní příhraničí – Interakce na okraji (junior researcher, leader WP Civilisation Crisis and its Management) (reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000791)

2022 grant DSCG „Igráček“ (individuální řešitel) *Developing New Transdisciplinary Approaches for Tracing the Origin of Brassica rapa var. Chinensis* (reg. č. DSGC-2021-0168)

2022 Max Planck Institute for Geoanthropology – Workshop for Central Asian Archaeology

2022 Kew Botanic Gardens, London – botanical drawing course

8.4 Odborná pedagogická činnost

ASH/CIN1 Čínština 1,

ASH/CIN2 Čínština 2,

ASH/CIN3 Čínština 3

ASH/CIN4 Čínština 4

ASH/XSX Sociokulturní praktikum,

ASH/PRX Praxe,

DAS/PRX3 Praxe 3: Pedagogická praxe

DAS/AKE Akademická angličtina pro asijská studia

DAS/SPOK2 Odborný seminář čínských studií (Úvod do antropologie jídla)

ASH/PBL1, PBH1, PBJ1 Přednáškový blok – historie a sociální vědy/jazykověda/literatura

DAS/BT, MT Tutoring

DAS/EZ Elektronické informační zdroje

DAS/BC2 Diplomový seminář 2: Bakalářská práce

DAS/BC3 Diplomový seminář 2: Bakalářská práce

DAS/ETBO Čínská etnobotanika

DAS/AKE2 Akademická angličtina pro asijská studia 2

DAS/KVAS Fermentované potraviny ve východní Asii: teorie a praxe v historii i současnosti

8.5 Školitelská a oponentská činnost

Oponentury VŠKP

ČÁROVÁ, Kateřina: *Korejské stolování – jídlo, etiketa a zvyky*

FILLOVÁ, Alexandra: *Lexikologická analýza čínštiny: Užité plodiny Severní Číny*

FRYDRYCH, Radim: *Čínské čtyřznakové idiomy s ustálenou strukturou*

HANSGUTOVÁ, Ivana: *Komparace a strukturální analýza turistických průvodců Číny*

HAŠKOVÁ, Lukrécia Sarah: *Analýza zákazu dovozu plastového odpadu do Číny*

HOLLESCH, Pavel: *Etymologický a lexikologický rozbor čínských názvů ovoce třech genových center*

KRAUSOVÁ, Aneta: *Tradiční pokrývky hlav etnických menšin na čínském území v provinciích Yunnan, Guizhou a Guangxi a analýza jejich podobnosti*

KUČEROVÁ, Natálie: *Čínské čtyřznakové konstrukce*

NORRIS, Monika Maria: *Využití zvířat v čínské medicíně*

PODHOROVÁ, Pavla: *Lexikologická analýza čínštiny: Evropské savci*

STEJSKALOVÁ, Eva: *Analýza lexikálních výpůjček vybraných epizod čínského seriálu sitkomu (Jia you er-ni)*

ŠANDALOVÁ, Martina: *Lexikologická analýza čínštiny: Italská kuchyně*

ŠLAJOVÁ, Anna: *Významové odlišnosti při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka*

TRČÁLKOVÁ, Leona: *Příčiny, řešení a následky hladomoru v Severní Koreji*

WEISOVÁ, Karla: *Chinglish: Analýza chyb*

ZAVADILOVÁ, Klára: *Koronavirová krize v online diskurzu vybraných sociálních sítí*

Vedení VŠKP

BABKOVÁ, Kateřina: *Čínská kuchyně jako lék – historická a současná perspektiva*

BREUEROVÁ, Natálie: *Hollywoodská anabáze v pevninské Číně*

DEMIŠ, Ondřej: *Konzumace hmyzu v čínské kuchyni*

DOLINAJOVÁ, Kristína: *Porovnanie kultúrnych vplyvov na anglické a čínské idiomy*

JANČÁLEK, Štěpán: *Ředkev setá a její využití v současné Číně*

KOUDELKOVÁ, Kateřina: *Zkoumání míry podobnosti kuchyní euroasijského kontinua*

KUBICOVÁ, Karolína: *Zkoumání kulturního významu taro (Colocasia*

esculenta) na Taiwanu a v jihovýchodní Asii

KUBIČINOVÁ, Natálie: *Fundamentálie čínské fytoterapie – komparativní analýza čínských bylinných směsí*

LEHOCKÁ, Katarína: *Potraviny s vysokým obsahom bielkovín ako prevencia proti hladu v Číně*

MATĚJŮ, Jan: *Mukbang v Číně – fenomén virtuální gastronomie a jeho prezentace v digitální sféře*

NĚMCOVÁ, Lucie: *Zkoumání receptů v digitálním prostoru Číny, USA a České republiky*

SMEKALOVÁ, Martina: *Mapování popularity kávy na Taiwanu*